

SÁGVÁRI Bence –
DESSEWFFY Tibor

A kreatív gazdaságról – Európa és Magyar- ország a kreatív korban

Tartalom

4 ELŐSZÓ

6 BEVEZETÉS

8 A kreatív kihívás

12 Miről is szól a kreatív kor gazdasága?

16 TEHETSÉG, TECHNOLÓGIA, TOLERANCIA

– 3T A KREATÍV KORBAN

18 A kreatív foglalkozások aránya a munkaerőn belül

23 Tehetség – az első T

28 Tehetség index

30 Technológia – a második T

35 Technológia index

36 Tolerancia – a harmadik T

46 Tolerancia index

49 És összeáll a kép...

54 FÜGGELÉK

61 JEGYZETEK

E L Ő

2005 decemberében az Európa Parlamentben a DEMOS Magyarország képviselői hat másik progresszív think-tankkal (agytröszt) közösen¹ átnyújtották Poul Nyrup Rasmussennek, a Haladó Erők Globális Fóruma elnökének az *Élesszük fel a polgárok Európáját!* című petíciót. Ez az állásfoglalás a következő alapvetéssel indul.

„A polgárok úgy érzik, Európa éppen abban vall kudarcot, amihez a legjobban látszott érteni: a gazdaságban. És igazuk van.

Az 1990-es évek közepe óta Európa egyike a világ azon térségeinek, amelyekben a legkisebb a növekedés. 1995 és 2005 között a tizenöt EU-tagállam átlagos éves növekedési mértéke 2% volt, szemben, az egyesült államokbeli 3,5 és a kínai 8,5%-kal. Csak Oroszország teljesített még rosszabbul: 1993 és 2001 között éves átlagban 1,9%-kal csökkent a GDP. Ugyanilyen egyenlőtlen az egy főre jutó jövedelem: ugyan ezen időszak alatt az egy főre jutó amerikai GDP-növekménynek csak mintegy a 70%-át érte el.

S Z Ó

Az egységes piac, az euró és a lisszaboni menetrend nyomán vissza kellett volna találni a prosperitáshoz. Csakhogy túl sok ígélet maradt betartatlanul. Európa kudarcot vallott a növekedés és a foglalkoztatottság frontján. Nagyrészt ebből a kudarcból eredeztethető, hogy Európa veszített hitelességéből és legitimitásából. A hatékonyság hiánya tarthatatlan.”

Valóban, miközben a berlini fal leomlása azzal a lehetőséggel kecsegtetett, hogy a hidegháborús megosztottság lezárásával Európa számára egy új, sikeres korszak kezdődik, mára világosan látható, hogy a XXI. század kihívásaira az öreg kontinens még nem találta meg a választ. Ez a stagnálás különösen aggályos a nagy reményekkel csatlakozó új tagországok, így Magyarország számára.

Eltérő szóhasználattal, különböző narratívákban, több javaslat is készült már a lehetséges kitörési pályák felvázolására. Ezek a gyakran túlságosan technológiaközpontú, technokrata megközelítések azonban többnyire már a születésük pillanatában megfeneklenek, az állampolgároktól származó szükséges politikai támogatás feltételezhető

hiánya miatt. Változatlanul keresnünk kell azokat az elképzeléseket, amelyek alkalmasak arra, hogy Európát úgy tegyék valóban versenyképessé, hogy a kulturális sokszínűséget, a tradíciók és életstílusok gazdag sokféleségét is megőrizzék. Ez nemcsak azért fontos, mert kizárólag egy ilyen konstrukcióhoz lehet megszerezni a szükséges politikai támogatást, hanem azért is, mert a kulturális közeg, a tradíció és a gazdagság – amennyiben sikerül kiaknázni a benne rejlő lehetőségeket – lehet az a versenyelőny, amely Európát visszaemelheti az információs korszak győztesei közé. A kreatív gazdaság elmélete, amelyet az itt olvasható tanulmányban kifejtünk és több síkon alkalmazunk, egy ilyen gondolati keretnek tűnik számunkra. A DEMOS ezért tartotta Európa és Magyarország jövője szempontjából fontosnak a kutatás elvégzését és e tanulmány közreadását.

bevezetés

BEVEZETÉS

A kreatív kihívás

Az elmúlt évszázadok jelentős társadalmi és politikai földcsuszamlásokat előidéző technológiai forradalmainak háttérében minden esetben ott találjuk azokat a kreatív, újító energiákat, amelyek néhány évtized alatt kimozdították és új vágányra állították a világ fejlődését. Ez a kreatív energia azonban csak olyan környezetben jelenhetett meg, amely először képes volt arra, hogy megteremtse létrejöttének feltételeit, majd pedig felhasználta és folyamatosan táplálta azt. Ez az egyszerű törvényszerűség még inkább igaz napjainkra, amikor a gazdaság minden szektorát egyre inkább áthatja az innováción és a kreativitáson nyugvó versenyképesség ethosza. Természetesen nem arról van szó, hogy valami teljesen új, eddig szokatlan dolog történik körülöttünk, azonban az emberi kreativitás és a gazdasági fejlődés sohasem látott mértékben fonódik össze egymással. A kreatív ötletekből létrejövő alkotások, az ezt lehetővé tevő tudás feltartóztathatatlanul válik a legerősebb értékteremtő tényezővé, az új kor első számú kincsévé.

Az Európai Unióban jó néhány olyan országot találunk, amely a kontinens egészét érintő globális pozícióvesztés ellenére továbbra is őrzi helyét az élvonalban, sőt a kor kihívásaira reagálva sikerrel állította új növekedési pályára gazdaságát. Az Unió egészét tekintve azonban egyelőre úgy tűnik, a cél az, hogy a hagyományosan gazdaságtudományos nagyhatalom Egyesült Államok és a viharos sebességgel fejlődő Kína, illetve más távol-keleti országok „erőterében” az öreg kontinens pozíciói rövid távon ne romoljanak tovább látványosan, és a nem túl távoli jövőben is megmaradjanak Európa esélyei arra, hogy megtarthassa, illetve javíthassa globális pozícióit.

Az információs és technológiai forradalom, a posztindusztriális társadalmi gazdasági átalakulás a világ legtöbb országában felrázta a tudomány, a gazdaság és a politika szereplőit Csipke-rózsika-álmukból, és a figyelem egyre

inkább annak megértése felé fordult, hogy miben rejlik egy-egy vállalat, település, régió vagy éppen ország sikeressége. Mindezek háttérében az a globális méretekben jelentkező frusztráció húzódott (és húzódik) meg, amelyet leginkább az „aki lemarad, az kimarad” képletével jellemezhetünk. Mindeközben egyre inkább láthatóvá válnak azok a globális erővonalak is, amelyek az elkövetkezendő évtizedek fejlődési tendenciáit, a vesztesek és a nyertesek közötti választóvonalakat meghatározzák majd.

A világgazdaságban tapasztalható átrendeződés háttérében egy olyan – elsősorban a gazdaságot, illetve ennek kisugárzásán keresztül az élet szinte minden területét érintő – mélyreható strukturális átalakulás húzódik meg, amely igencsak megtépázta Európa globális pozícióit. A siker receptje, az elérendő cél nagy vonalakban ismert ugyan, de nem árt tisztában lenni azzal, hogy az ehhez vezető út minden esetben más és más. Ami valamelyik országban működőképesnek bizonyult, az korántsem biztos, hogy egyszerűen lemásolható és bevezethető.

Különösen igaz ez Magyarország esetében, amelynek egyszerre kell az Unión és a világgazdaságon belül megtalálnia saját szerepét. Az elmúlt több mint száz év meglődülő, majd el-elhaló modernizációs kísérleteinek jelentős része igyekezett a kor éppen aktuális kihí-

vásaira válaszolva a tudás és a technológia fejlesztését a felzárkózás szolgálatába állítani. Mindezek azonban néhány részleges sikertől eltekintve érdemben és radikálisan nem voltak képesek megváltoztatni hazánk nemzetközi pozícióit. Ugyanakkor kétségtelen tény az is, hogy az ország végzetes leszakadása sem következett be. Általánosságban elmondhatjuk, hogy a helyzet napjainkra sem változott számottevően, hiszen – némileg „pongyolán” fogalmazva – Magyarország gazdasági mutatóiban többnyire most is az európai középmezőny „se nem túl jó, se nem túl rossz vidékein egyensúlyoz”. Az elkövetkezendő öt-tíz év sorsdöntő lesz abból a szempontból, hogy sikerül-e ezen a pozíciónkon javítani, megmaradunk-e a fenti köztes állapotban vagy esetleg hátrébb csúszunk a sereghajtók közé.

Magyarországnak és a térség többi államának az elmúlt másfél évtizedben kettős kihívással kellett szembenéznie. A legfontosabb feladat – amivel többé-kevésbé sikerrel birkózott meg az ország – a posztkommunista átmenet végrehajtása volt. Mindeközben azonban jóval kevesebb figyelem irányult az ebben az időszakban minden eddiginél nagyobb lendületet vevő, a gazdaságban és a kultúrában mélyreható

változásokat előidéző posztindusztriális átalakulásra, amelynek kihívásaival szemben viszont egyelőre kevésbé biztatóak a kilátásaink.

Ezt a kiadványt ez a felismerés hívta életre. Célja a posztindusztriális társadalom igényeinek és lehetőségeinek egy sajátos szempontú elemzése. Az elmúlt évek ünnepeit, ugyanakkor sokat támadott szerzőjének, az amerikai geográfus-közgazdásznak, Richard Floridának a nevéhez köthető az az elmélet, amely – az Egyesült Államok példáján bemutatva – a regionális gazdasági fejlődést a kreativitással, a kreatív munkaerő jelenlétével magyarázta.² A legfontosabb állítása – dacára a globális gazdaságról, a világot keresztbe-kasul átszövő hálózatok fontosságáról szóló elméleteknek, pontosabban ezekkel párhuzamosan – az volt, hogy a lokalitás, avagy a hely szerepe a globalizációval párhuzamosan felértékelődni látszik. Florida a hanyatló, illetve a kistigrisként emelkedő amerikai városok és régiók példáján keresztül szemléltette azt, melyek a siker receptjei az új, általa kreatívnek keresztelt korban. A szerző a prosperitás zálogát a 3T-ben, azaz a *tehetségben*, a *technológiában* és a *toleranciában* vélte felfedezni. A tehetség röviden a rendelkezésre álló humán erőforrás minőségét jelentette, a technológia az adott terület gazdasági-technológiai fejlettségét, míg a tolerancia – ami talán újdonságként hathat az olvasó

számára – azt a befogadó és inspiratív társadalmi-kulturális környezetet, amelynek alaptulajdonságai a nyitottság, az alkotás és a siker társadalmi megbecsültsége és tisztelete, illetve az egyéni és a kisebbségi vélemények elfogadása. Arról van tehát szó, hogy a magyar olvasó számára ismerősen, de talán furcsán és nem feltétlenül pozitívan csengő 3T a gazdasági fejlődés kulcsa abban a lassan, de biztosan kibontakozó kreatív korban, ahol a sikerhez vezető út féltve őrzött, első számú erőforrását a kreatív munkaerő jelenti.

Florida elméletét az elmúlt években számos kritika, ugyanakkor elismerés érte.³ Legnagyobb érdeme, hogy közérthetően és az általa vizsgált témához hűen, kreatív módon kapcsolta össze a gazdasági fejlődésre kiható, hosszú ideje bizonyított *kemény* magyarázó tényezőket (tehetség, technológia) az eddig inkább mostoha szerepre kárhoztatott, *puha* kulturális értékdimenzióval (tolerancia).

A szerző 2005-ben megjelent *The Flight of the Creative Class* című könyvében még inkább ennek jelentőségét hangsúlyozta és azt reális veszélyként értékelve megkezdte a vészharangok kongatását. Arra hívta fel a figyelmet, hogy az Egyesült Államok elveszíteni látszik globális előnyét a kreatív elmékért folytatott világméretű versenyfutásban, elsősorban a korábban egyedülállóan befogadó társadalmi környezet lassú átalakulása következtében. A Florida-féle gondolatok ugyanakkor jól illeszkednek a társadalomtudományokban az elmúlt időszakban bekövetkező lassú szemléletváltáshoz, amely egyre inkább az interdiszciplináris megközelítésmódokat részesíti előnyben. Az emberi viselkedés, a kultúra, a vallás és a társadalmi értékek dimenzióinak beemelése a racionális gazdasági mutatók kissé talán rideg világába új irányokat adott az elemzéseknek.

Floridának 2004-ben, a londoni DEMOS kiadásában jelent meg egy rövidebb lélegzetvételű munkája, amelyben az Európai Unió akkori tizenöt tagállamát a rendelkezésre álló statisztikai mutatók alapján vizsgálta a fent említett három dimenzió (3T) mentén.⁴ Fő állítása az volt, hogy Európa kreatív középpontja – amit elsősorban a K+F-en és az innovációs teljesítményen keresztül vizsgált – fokozatosan észak (Finnország és Svédország) felé tolódik el, kikezdve ezzel az Egyesült Államok,

illetve Európa hagyományosan robusztus gazdaságainak pozícióit is. Az elemzést olvasva magától értetődőnek tűnt, hogy ezt az analízist az immáron huszonöt tagúra bővült Unióban, illetve a még csatlakozásra váró országokban is el kéne végezni, hogy Közép-Kelet-Európát, és ezen belül Magyarországot is felrajzolhassuk a kreatív kor globális térképére. Ezen megfontolások alapján született meg ez a kiadvány, amely alapvetően a Richard Florida által alkalmazott módszertanon alapul, ám azt az összehasonlítható nemzetközi adatok hiánya miatt, vagy pedig saját megfontolásaink alapján kissé mértékben módosítottuk.

Az elemzésnek az volt a célja, hogy az olvasó képet kapjon az átalakulások hátterében zajló legfontosabb társadalmi-gazdasági folyamatokról, illetve hogy az adatok elemzésén keresztül az európai országok világos és jól követhető módon kialakított sorrendjét alkossuk meg. Így nem lehetett célunk, hogy bonyolult statisztikai módszereket alkalmazó, az elérhető adatok legszélesebb körét felhasználó munka szülessen

meg. Természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy a felhasznált adatok, illetve az abból képzett mutatók csak egyik lehetséges megközelítést és interpretálását jelentik a témának. A statisztikai módszerek alkalmazásánál is törekedtünk az egyszerűsítésre, ami azonban reményeink szerint nem jelentett a szükségesnél nagyobb kompromisszumot a valóság számokba kényszerítésekor. A téma szerteágazó jellege miatt ugyanakkor nem volt lehetőségünk arra, hogy az eredményeket a maguk összetettségében, mélyebb összefüggéseiben elemezzük.

A DEMOS Magyarország célja, hogy az elkövetkezendő időszakban tovább folytassa – elsősorban már Magyarországra koncentrálna – a kreatív gazdaság, az ehhez nélkülözhetetlen társadalmi környezet jellegzetességeinek, a változások tendenciáinak megismerését.

Miről is szól a kreatív kor gazdasága?

Kétségtelen, hogy napjainkra a *kreatív* jelzőhöz, és a *kreativitáshoz* mint fogalomhoz többnyire valamilyen pozitív, „trendi” jelentés társul. A kreatív ember a hétköznapi szóhasználatban „korunk egyik hőse”, míg a kreatív – önmagát folyamatosan megújító – vállalat a *business schoolok* kötelező tananyaga. És még sorolhatnánk a példákat. A kreatív kor lényege,

hogy egyre inkább egy olyan világban élünk, ahol a tudás, az információ feldolgozásának képessége és az emberi kreativitás sohasem látott mértékben válik a fejlődés mozgatórugójává, annak első számú meghatározójává.

Kicsit másképpen fogalmazva, egy óriási üzletről van szó. A kreatív gazdaságon belül zászlóshajónak tekinthető kulturális iparágak mára egyértelműen bekerültek a gazdaság fősodrába. Szó sincs már arról, hogy ezek csak valamiféle másodlagos szerepet töltenének be amellet az „igazi” gazdaság mellett, amely valódi, hasznos és kézzelfogható termékeket állít elő. Az Egyesült Államok 1997-ben 414 milliárd dollár értékű könyvet, filmet, zenét, televíziós műsort és más, szellemi tulajdonon alapuló, jogvédett terméket állított elő.⁵ Ez így persze még nem mond túl sokat, de ha hozzátesszük azt is, hogy ezzel az ilyen jellegű alkotások az USA első számú exportcikkévé váltak, megelőzve a ruhaneműt, a vegyiárut, az autókat, a számítógépet és a repülőgépet, már lehet némi benyomásunk arról, hogy miről is szól ez az átalakulás.

Richard Florida számításai szerint az Egyesült Államokban a kreatív foglalkozásokban dolgozók aránya az elmúlt száz évben a többszörösére nőtt. Míg 1900-ban a munkaerőnek mintegy 10%-a, majd 1980-ban 20%-a volt úgynevezett kreatív dolgozó, addig ez a szám napjainkra 30%-ra nőtt, ami azt jelenti, hogy közel negyvenmillió amerikai dolgozik ilyen munkakörben.

A kreativitás az egyik legfontosabb gazdasági erőforrásunk. A történelem során az „új kombinációk” létrehozása, az innovációk sora teremtette meg a preindusztriális korszakból az ipari társadalomba való átmenet lehetőségét, így lerakta az alapjait a XX. század utolsó évtizedeiben elkezdődő globális gazdasági-társadalmi változásoknak is. Az ezek mögött meghúzódó ötletek, újítások természetesen nem maguktól keletkeztek. Emberek hozták őket létre hosszadalmas, kitartó munkával. De ezek az ötletek talán még sohasem értek olyan sokat, mint napjainkban. A kreatív kor igazi valutája nem más, mint a szellemi tulajdon.

Nem véletlen, hogy a kreativitás két – korábban egymástól élesen elválasztott – területe között lévő határ egyre inkább elmosódik. A felvilágoso-

dás tradíciója, amely az intellektus és az érzelem közötti különbségtételen, így a művészetek és a tudomány kreativitásának megkülönböztetésén (is) alapult, megszűnőben van.

A kreativitás természetesen nem csak a művészek és a tudománnyal foglalkozók privilégiuma. Ez az egyik legfontosabb emberi tulajdonságunk, amelyet folyamatosan gondozni és táplálni kell, amelyben különösen fontos szerep jut az önállóságot, a motiváltságot, azaz az ipari korszakban előszetrettel elhanyagolt puha készségeket (*soft skills*) közvetítő és kialakító oktatási rendszernek.

A témához inkább a népszerű üzleti tanácsadó könyvek stílusában közelítő, ám ennek ellenére alapos munkát végző John Howkins a kreativitást úgy definiálja, mint valami új létrehozásának a képességét, azaz azt a folyamatot, amikor valaki vagy valakik eredeti tartalmú gondolatokat, találmányokat hoznak létre.

„Valaki valami újat mond, cselekszik, vagy állít elő, akár a »semmitől valamit« értelmében, akár úgy, hogy új jelleget ad valaminek. A kreativitás vagy vezet valamire, vagy nem, megjelenik gondolatban és tettben egyaránt. [...] A kreatív jelzővel illetem azt, aki valami újat alkot vagy eszel ki.”⁶

Az emberi kreativitás működési logikája változatlan, ám ez nem mondható el a gazdaság alapvető működési logikájáról, amelyben a verseny már nem a fizikai munkáról vagy a természetben rendelkezésre álló, különböző erőforrások mennyiségéről és azok kihasználásáról szól, hanem az emberi elme kreatív alkotóképességéről, a szellemi értékteremtéséről, és az ezek által életre keltett innovációkról, kreatív termékekről. És éppen ez az, ami az elmúlt néhány évtized gazdasági növekedésének háttérében elsősorban meghúzódik.

Fontos megemlíteni, hogy a kreatív gazdaság területén, és ehhez kapcsolódóan, annak művelőire vonatkozóan viszonylagos fogalmi zűrzavar uralkodik.

Általánosan elfogadott, hogy a kreatív gazdaság többnyire magában foglalja az alkotás megnyilvánulásának valamennyi formáját, ám nagy különbség van abban, hogy a művészi, kulturális termékek mellett idetartozónak tekintjük-e a tudományos és a szabadalmi területeket. Másképpen fogalmazva, amíg a kreatív gazdasági ágazatok szűkebb meghatározása csupán a kultúrára összpontosít, addig ennek tágabb értelmezése lényegében minden alkotási folyamatot, azaz valamilyen új gondolatban alapuló termék, szolgáltatás létrehozását a kreativitás részének tekint. Ezt az elméleti megosztottságot szemlélteti az 1. ábra.

1. ÁBRA

A kreatív gazdaság értelmezésének lehetséges szintjei

Az általunk vallott megközelítés a lehető legszélesebb meghatározásból indul ki, mivel összességében ezek teljesítménye és fejlődése hozta létre azt a kreatív kort, amelyben egyre inkább élünk. Kreatív foglalkozást űzőnek tekintünk tehát mindenkit, akinek a munkáját elsősorban valamilyen alkotó tevékenység, azaz új gondolatok, találmányok, technológiák, tartalmak és különböző megoldások létrehozása jellemzi.⁷

A Florida-féle eredeti elképzelés szerint a kreatív osztályba tartoznak a tudományok művelői, a mérnökök, az építészek, a dizájnerek, az oktatás, a művészetek és a szórakoztatóipar területén foglalkoztatottak, de ide sorolhatjuk – bár nem a „belső körbe” tartoznak – az üzleti élet, a pénzügyek, a jog és az egészségügy területén dolgozó, képzett szakembereket is. Talán még szembetűnőbbé teszi a foglalkoztatási szerkezetben végbemenő változást, ha megemlítjük azt is, hogy a felsorolt foglalkozásokat űző társadalmi csoport méretét tekintve ma már nagyobb, mint a hagyományos, kékgalléros munkát végzők csoportja. Sőt, ők részesednek a megtermelt jövedelmek közel feléből.⁸

Mindezek a változások átírták a globális versenyről szóló szabályokat is, amelyek kulcsa egyre kevésbé az áruk és a szolgáltatások kereskedelme, és nem is csak a tőkebefektetések megszerzéséért folyó küzdelem, hanem a tehetséges munkaerőért folytatott, egyre élesebbé váló nemzetközi verseny. Az elkövetkezendő időszak sikeres nemzeti és régiói azok lesznek, amelyek képessé válnak a hozzájuk tartozó emberek kreatív energiáit mozgósítani, és – ami legalább ennyire fontos – a kreatív tehetségeket vonzani a Föld minden tájáról. Ellentétben a természet szűkösen rendelkezésre álló kincseivel, a képzett, gazdasági érték előállítására képes kreatív ember egészen más törvényszerűségek szerint működik. Olyan „mobil erőforrásról” van szó, amely többnyire oda megy, ahol lehetősége van tehetsége kibontakoztatására, ahol rendelkezésére állnak az ehhez szükséges technológiai és társadalmi feltételek.

**tehetség,
techno-
lógia,
tolerancia**

– 3T a kreatív korban

TEHETSÉG, TECHNOLÓGIA, TOLERANCIA – 3T A KREATÍV KORBAN

A rövid elméleti bevezetés után lássuk, mi jellemzi az általunk vizsgált országokat a gazdasági fejlődés három meghatározó feltétele, a tehetség, a technológia és a tolerancia területén! A következő három részben ezeket vesszük részletesen szemügyre, majd az ezekből kialakuló országgrangsort elemezzük, amely nem más, mint annak a mutatója, hogy az egyes országok milyen összetett pozíciókkal is rendelkeznek az új, kreatív korban.

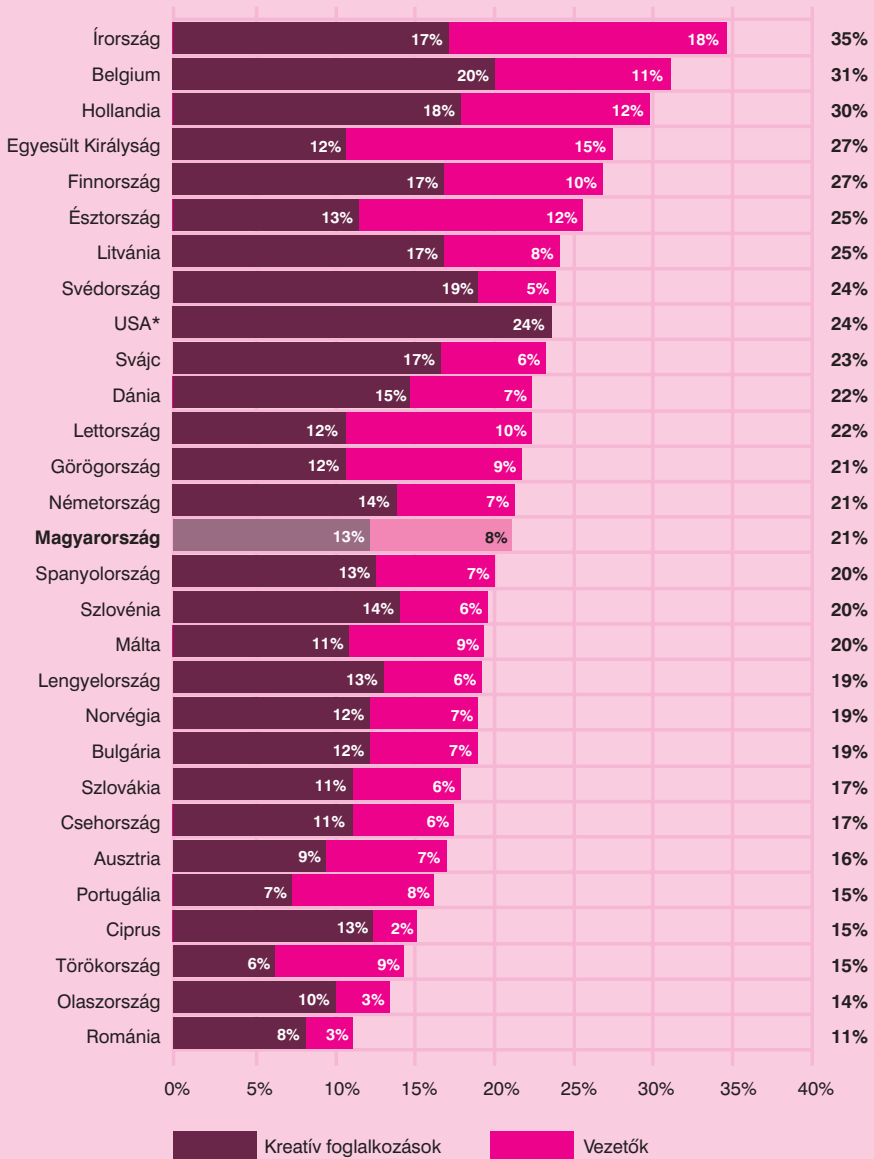
A kreatív foglalkozások aránya a munkaerőn belül

Azt a mértékegységet, amely alkalmas lehet a kreatív foglalkozást végzők összehasonlító mérésére – a Richard Florida által alkalmazott módszertanhoz hasonlóan – az International Labour Organization (ILO, Nemzetközi Munkaügyi Szervezet) adatait felhasználva alkottuk meg.⁹ Ezt nevezhetjük akár *kreatívosztály-indexnek* is, amely azt mutatja meg, hogy egy adott

országban a foglalkoztatottaknak hány százaléka dolgozik az úgynevezett kreatív munkakörökben.¹⁰ Az 2. ábrán ez a foglalkozási csoport két részre bontva szerepel. A kreatív foglalkozásokba a mérnöki, a természettudományos, illetve az élettudományi (orvosi) szakmák, az oktatási rendszer különböző szintjein oktatók, a gazdasági és jogi szakemberek, a társadalomtudományok képviselői, az írók, a különböző előadó- és képzőművészek, illetve az egyházak, azaz a hitélet szakemberei sorolandók. Emellett külön megjelöltük a vezetőket, akik közé az állami-önkormányzati szféra törvényhozó és igazgatási, valamint az üzleti szektor vezetői tartoznak, akiknek munkáját összességében szintén kreatívnak tekinthetjük.

2. ÁBRA

A kreatív foglalkozásokat végzők, illetve a vezetők aránya az egyes országokban

*Az USA esetében az eltérő statisztikai rendszerek miatt a két kategória közötti bontás nem lehetséges.

Az USA esetében az adat forrása: Richard Florida: The Flight of the Creative Class. Harper Business / Harper Collins, New York, 2005.
Az adatok 2004-re vonatkoznak. Kivétel Belgium (2003), Olaszország (2003), Hollandia (2002) és Portugália (2003).

ADATOK FORRÁSA: ILO Laborsta

Mint látjuk, ezek a foglalkozási csoportok igen tág területeket fognak át.

Közös bennük, hogy a tudás és a különböző képességek nem mechanikus, rutinszerű alkalmazását kívánják meg. Ugyanakkor igaz az is, hogy a mindennapok során a kreatív gondolkodásnak, a problémamegoldásnak más és más mennyiségét, illetve minőségét igénylik. (Itt csupán arról van szó, hogy nagyon nehéz összehasonlítani egy író és egy orvos, vagy éppen egy programozó matematikus munkáját, ám kétségtelen tény, hogy mindegyik feltétele az önálló problémafeltárás és -megoldás.)

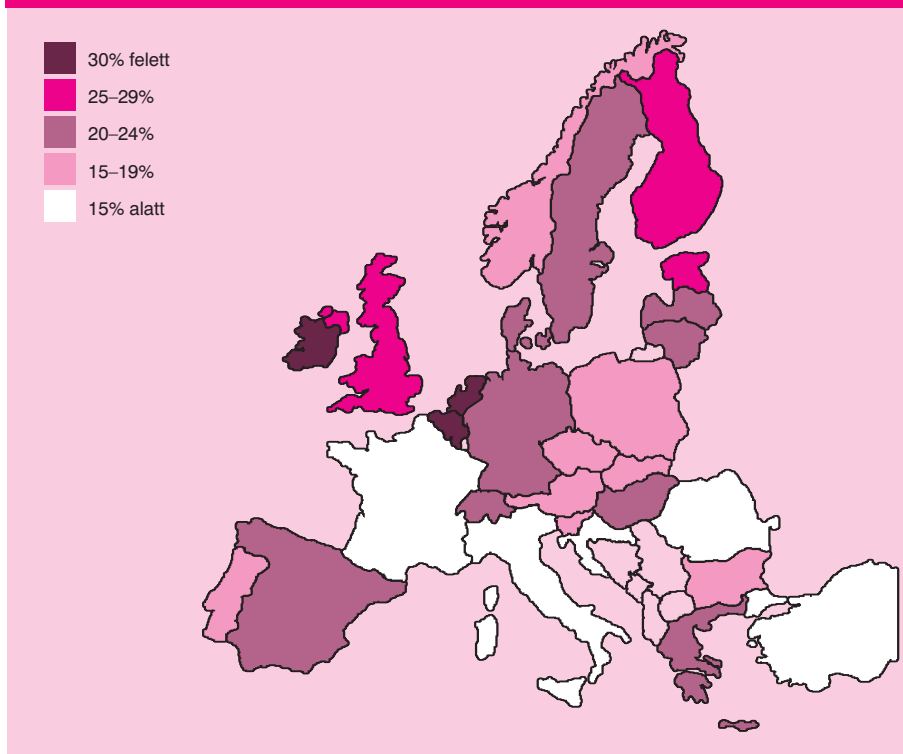
E két foglalkozási kategóriában (kreatív foglalkozások és vezetők) dolgozók számát összevonva látható, hogy három olyan ország van, amelyben a kreatív foglalkozást végzők összaránya eléri, illetve meghaladja a 30%-ot. Ezek Írország (35%), Belgium (31%) és Hollandia (30%). Rajtuk kívül igen magas értékek jellemzők még az Egyesült Királyságra (27%), Finnországra (27%), illetve Észtországra (26%) is. Ha vezetők csoportját nem számítjuk, akkor a lista elején Belgiumot (20%), Svédországot (19%), Hollandiát (18%), Írországot, Svájcot, Finnországot és Litvániát (17%) találjuk.

Mindösszesen három olyan ország van, ahol a kreatív foglalkozást végzők aránya (vezetők nélkül) nem éri el a teljes munkaerő 10%-át: ezek Törökország (6%), Portugália (7%), Románia (8%) és Ausztria (9%).

Magyarország, ahol a teljes munkaerőnek összesen 21%-a dolgozik ezekben a munkakörökben, a vizsgált országok középmezőnyében helyezkedik el, Németországgal és Spanyolországgal közel azonos értékekkel. Hazánk esetében a kreatív munkát végzők aránya 13%, míg a vezetőké 8%, amelyek nagyjából a legmagasabb, illetve a legalacsonyabb arányokkal rendelkező országok közötti átlagos, középső értékeknek felelnek meg (némi figyelmet kívül hagyva a vezetők csoportjában Ciprus, Olaszország és Románia igen alacsony értékeit). Az Unióhoz 2004-ben csatlakozott országok közül csak a három balti állam (Észtország, Lettország, Litvánia) „előzi meg” Magyarországot, de nálunk rosszabb arányokkal rendelkeznek (lásd a 3. ábrát) Szlovákia és Csehország (17%), illetve Ausztria is (16%).

3. ÁBRA

A kreatív foglalkozást végzők aránya Európában

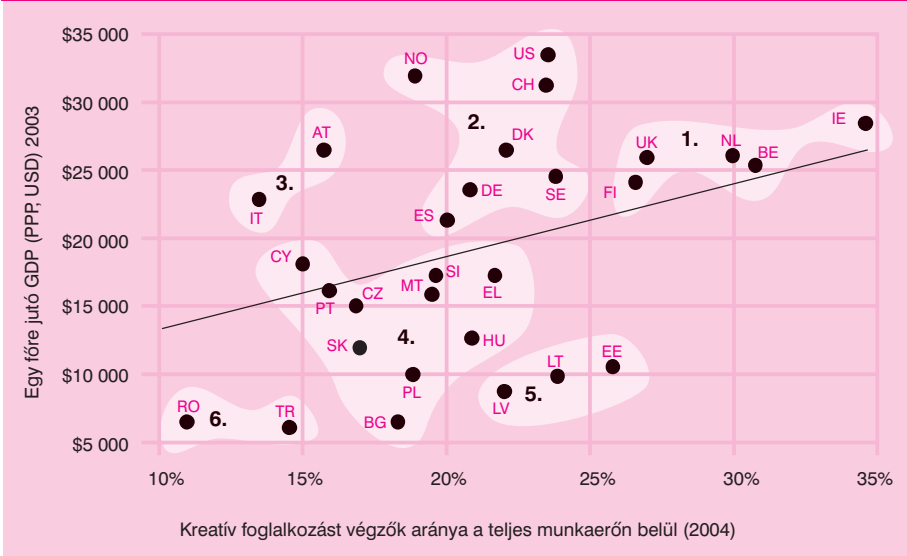

A fenti adatokat a gazdasági fejlettség legegyszerűbb, ugyanakkor legmegbízhatóbb mérőszámával, az egy főre jutó GDP-vel együtt elemezve egyértelmű, lineáris összefüggést nem mutathatunk ki az egyes országokban a kreatív munkát végzők aránya, illetve a gazdaság teljesítménye között. Azaz a kreatív munkakörökben foglalkoztatottak magas aránya korántsem garancia a gazdasági prosperitásra, ugyanakkor ennek fordítottja is igaz: kevesebb kreatív dolgozóval is lehet jelentős teljesítményt elérni, ez azonban szinte csak azokra az országokra igaz, amelyek jelentős mennyiségű természeti

erőforrással rendelkeznek. A 4. ábrán az országokat (klaszteranalízis segítségével) hat csoportba soroltuk be aszerint, hogyan viszonyul egymáshoz az adott ország gazdasági teljesítménye, illetve a kreatív munkát végzők aránya a teljes munkaerőn belül. Természetesen tisztában vagyunk vele, hogy ez az ábra a valóságnak csak egy szűk szeletét képes megjeleníteni, ám arra mindenképpen alkalmas, hogy nagy vonalakban meghatározhassuk az „erőviszonyokat” a vizsgált országok között.

4. ÁBRA

A kreatív foglalkozásokat végzők arányának, illetve az egy főre jutó nemzeti jövedelem (GDP) kapcsolata

ADATOK FORRÁSA: ILO Laborsta, Europe in figures (Eurostat)

Az első csoport országai, Finnország, Egyesült Királyság, Hollandia, Belgium és az ábráról már-már „kicsúszó” Írország az „igazi élvonalosok”: erős gazdasággal rendelkeznek, amelyben igen magas a kreatív munkát végzők aránya. A második csoportban találjuk a közepes nagyságú kreatív munkaerővel rendelkező, de szintén gazdag országokat: Dániát, Németországot, Svédországot, a tőlük kissé leszakadó Spanyolországot, illetve a gazdaság teljesítményében a csoportból kiemelkedő Norvégiát, Svájcot és az Egyesült Államokat. A harmadik csoportba tartozik Ausztria és Olaszország, az a két ország, amely viszonylag alacsony arányú kreatív munkaerővel rendelkezik, ugyanakkor jelentős gazdasági teljesítményt tud felmutatni. Nyilvánvaló, hogy ese-

tükben a gazdaság húzóágazatai a könnyűipar, illetve a szolgáltatások (elsősorban a turizmus). A negyedik csoport az, ahol Magyarországot is megtaláljuk a legtöbb közép-kelet-európai ország, illetve Görögország, Portugália, Ciprus és Málta társaságában. Közös jellemzőjük a közepes arányú kreatív munkaerő, illetve az alacsonyabb vagy (Bulgária esetében) kifejezetten alacsony egy főre jutó GDP. Az ötödik csoport lényegében az előzőnek egy alcsoportja, hiszen a három balti állam csak a kreatív foglalkozást végzők magas arányában tér el ettől, ám úgy gondoljuk, hogy érdemes őket külön csoportban szerepeltetni. S végül a hatodik csoport Romániát és Törökországot foglalja magába, azt a két országot, ahol az egy főre jutó GDP a

vizsgált országok közül a legalacsonyabb, s mindehhez társul a kreatív foglalkozást végzők igen csekély, 15% alatti aránya is.

Tehetség – az első T

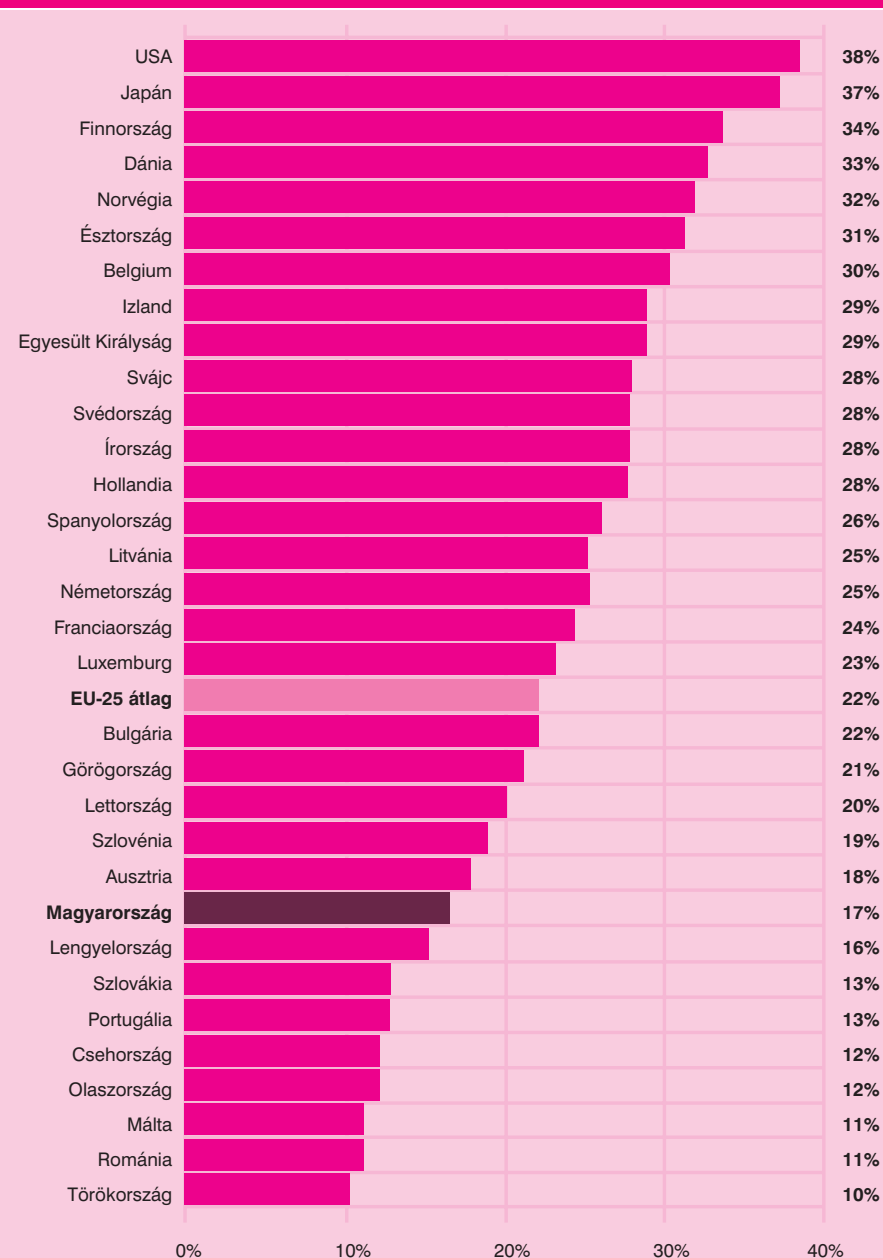
A Florida-féle 3T első pillére, a tehetség régóta ismert összetevője a gazdasági fejlődésnek. A közgazdaságtan többnyire a szellemi tőke (*human capital*) elméleteként hivatkozik rá, amelynek elsődleges forrását természetesen a jól képzett emberek jelentik. Ők azok, akik képesek létrehozni az új tudást, vagy a már meglévő ismereteket magukba szívni és azt kreatívan alkalmazni, az értékteremtés szolgálatába állítani. Természetesen a kreativitásnak, a kreatív munkavégzésnek nem kizárólagos feltétele a felsőfokú végzettség, azonban nyilvánvaló, hogy a legtöbben rendelkeznek diplomával. A szellemi tőke és a gazdasági fejlődés kapcsolatát meggyőző empirikus bizonyítékok támasztják alá.¹¹ Különösen a kisebb régiók, városok esetében mutatták ki korábban, hogy nagyobb és intenzívebb fejlődésre számíthat az a térség, ahol megfelelő mennyiségben és minőségben áll rendelkezésre a magasan képzett munkaerő.

A tehetség T-jének első elemét így annak egyik legkézenfekvőbb mutatójával, a felsőfokú végzettséggel rendelkezőknek a 25–64 év közötti lakosságon belüli arányával mérjük (lásd az 5. ábrát). Ez az a mérőszám, amely jó néhány „gyengesége” ellenére képes leírni egy társadalomban a munkaerő általános felkészültségét. Igaz ez még akkor is, ha tudjuk, hogy a különböző országokban vagy éppen az egyes korszakokban megszerzett végzettségek más és más tudásszintet jelentenek. Itt elég csak utalnunk az európai oktatási rendszereknek arra a jellegzetességére, hogy a felsőoktatás expanziós folyamata a kontinens nyugati, illetve keleti felén egymástól eltérő időszakokban következett be. Ami Magyarországon az 1990-es évek második felében teljesedett ki, az tőlünk nyugatabbra néhány évtizeddel korábban ment végbe, és akkor még nem is szóltunk az egyes diplomák egymáshoz viszonyított értékéről, illetve más, a képzés minőségét illető problémákról. Ugyanakkor az is általános jelenség, hogy egész Európában továbbra is folyamatosan nő a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya. Az Unió a képzettségek követelményrendszerének harmonizációjában is jó úton halad.

Az 5. ábra adatai alapján a vizsgált országok rangsorát az Egyesült Államok (38%), illetve Japán (37%), a világgazdaság két legnagyobb szereplője vezeti, bár az előbbivel kapcsolatban fontos

5. ÁBRA

Felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya a 25–64 éves korosztályon belül

Az adatok 2004-re vonatkoznak, kivéve Japán, Hollandia, Törökország, USA (2003).

ADATOK FORRÁSA: European Innovation Scoreboard 2005

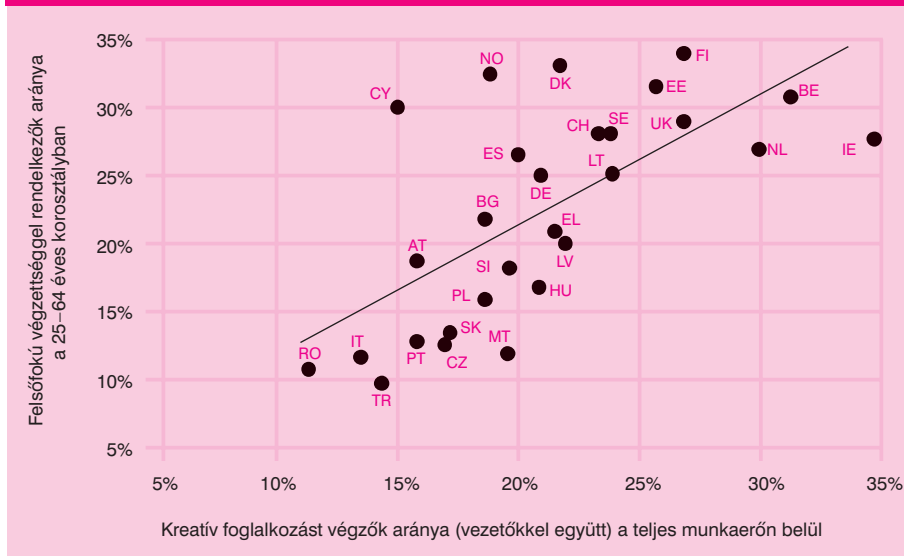

megjegyezni, hogy a felsőfokú végzettségűek csoportjában igen nagy arányban vannak főiskolai (*college*) végzettségűek. Az európai országok közül az élbolyban találjuk még Finnországot (34%), Dániát (33%) és Norvégiát (32%), illetve az új tagállamok közül Észtországot (31%). A listát 10% és 13% közötti értékekkel Törökország, Románia, Málta, Olaszország, Csehország, Portugália és Szlovákia zárja. Különösen az utóbbi négy ország (és ezen belül is Olaszország) teljesítménye tűnhet meglepőnek, bár nem árt tisztában lennünk azzal sem, hogy Magyarországon ennél csak néhány százalékkal magasabb (17%) a 26–64 év közötti lakosság körében a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya, amely 5%-kal alacsonyabb a huszonöt uniós tagállam

átlagánál. Ez a szám az elmúlt hat évben közel 4%-kal nőtt, és azóta is dinamikusan emelkedik, ennek ellenére az ország még így is az uniós országok utolsó harmadában található.

A felsőfokú végzettséggel rendelkezők és a kreatív foglalkozásokat végzők arányának kapcsolata egyértelmű összefüggést mutat, van azonban néhány ország, amely a trendvonaltól jelentősen elszakadva, jóval alatta vagy felette található. A 6. ábra adatai elsősorban a kreatív potenciál mozgósításáról szólnak, azaz arról, milyen módon képes egy ország a képzett emberfőit foglalkoztatni.

6. ÁBRA
Felsőfokú végzettséggel rendelkezők és a kreatív foglalkozásokat végzők arányának kapcsolata

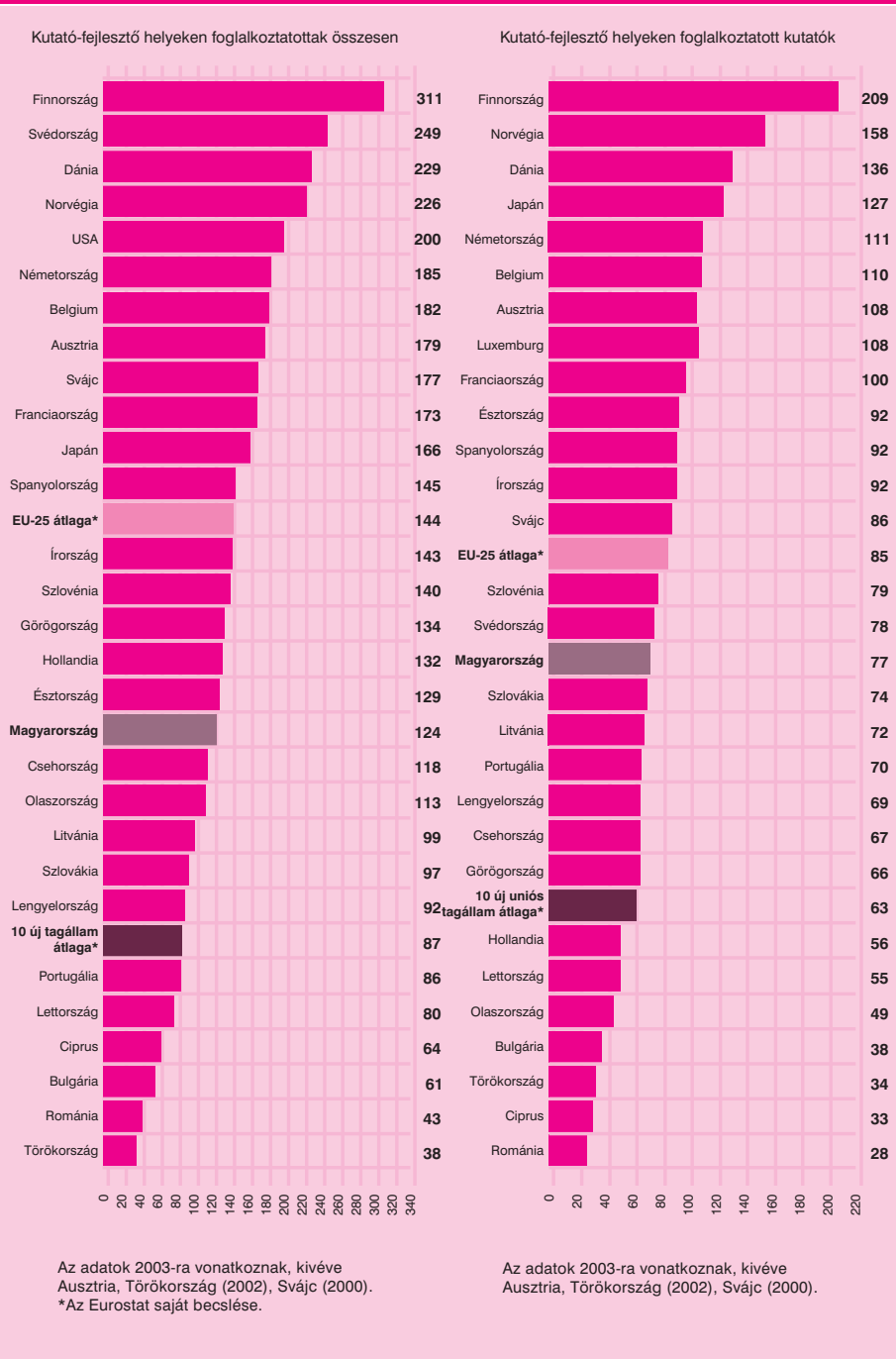
ADATOK FORRÁSA: European Innovation Scoreboard, ILO LaborSta

A diplomások munkaerőn belüli aránya mellett a tudás alapú, kreativitásra épülő gazdaság humán erőforrásainak mérésében, egy ország innovációs potenciáljának meghatározásában a kutatással és fejlesztéssel „hivatalból” foglalkozóknak kitüntetett szerepük van. Ez képezi elemzésünkben a tehetség T-jének második pillérét (lásd a 7. ábrát). A vizsgált országok közül a tízezer munkavállalóra jutó kutatói létszám általában az északi országokban a legmagasabb. (A 7. ábrán szereplő arányok nemcsak a szigorú értelemben vett kutatókra, hanem a K+F szektorban foglalkoztatott teljes személyzetre vonatkoznak.) Az élen álló országok közül is kitűnik Finnország, ahol tízezer munkavállaló közül 311-en foglalkoznak kutatás-fejlesztéssel. Ezt követi Svédország (249 fő), Dánia (229 fő) és Norvégia (226 fő), csak ezek után találjuk a világ számszerűleg legtöbb kutatójának otthont adó Egyesült Államokat 200 fővel. A rangsor végén az újonnan csatlakozott tagállamok átlagától is jelentősen elmaradva következik Ciprus (64 fő), Bulgária (61 fő), Románia (43 fő) és Törökország (38 fő).

Magyarország 124 fővel a vizsgált országok közül a középmezőny végén helyezkedik el, Észtországgal és Csehországgal közel azonos eredménnyel. Ugyanakkor a tizenöt régi tagállam közül csak Olaszországot (113 fő) és Portugáliát (86 fő) előzzük meg, de a magyarnál rosszabb mutatókkal rendelkezik Szlovákia (97 fő) és Lengyelország (92 fő) is. A közép-kelet-európai térségben Ausztria érdemel még külön említést, ahol – mint az előzőekben láttuk – mind a kreatív foglalkozásokat végzők, mind pedig a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya viszonylag alacsony volt, a K+F-ben foglalkoztatottak számát tekintve mégis az élmezőnytől alig lemaradva találjuk. Némileg módosul a sorrend, ha csak a kutatók számarányát vizsgáljuk: e tekintetben Magyarország valamivel közelebb áll az uniós átlaghoz. Érdeemes megemlíteni, hogy a hazai adatok mindkét dimenzióban jóval magasabbak, mint a 2004-ben csatlakozott tíz ország átlagértéke.

7. ÁBRA

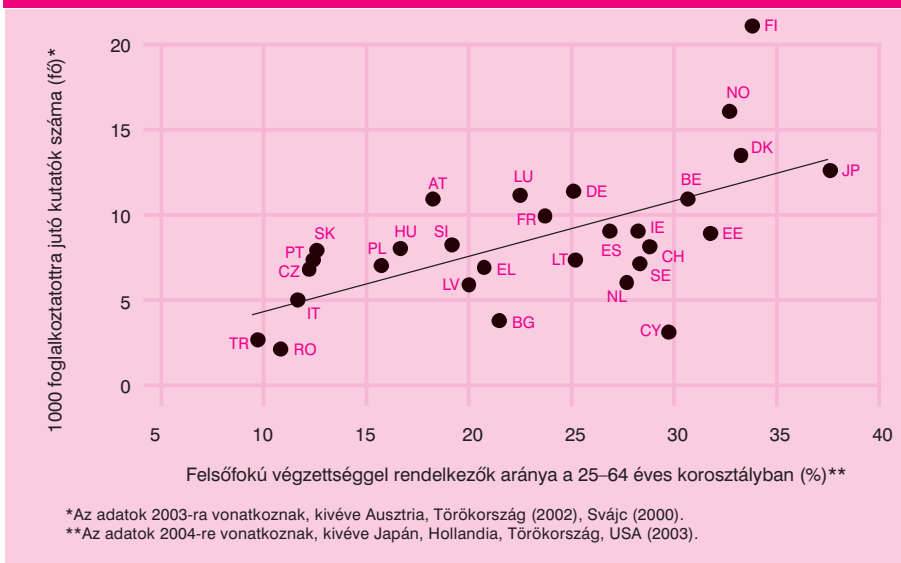
10 000 munkavállalóra jutó K+F-ben foglalkoztatottak, illetve kutatók száma

ADATOK FORRÁSA: Eurostat

8. ÁBRA

A K+F-ben foglalkoztatottak és a felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányának kapcsolata

ADATOK FORRÁSA: European Innovation Scoreboard, ILO LaborSta

A tehetség T-jének az előbbieken bemutatott két eleme (diplomások, illetve kutatók aránya) közötti kapcsolatot vizsgálva láthatjuk, hogy egyértelmű összefüggésről nem beszélhetünk. Annyi azonban bizonyos, hogy a vizsgált országok legtöbbszörében a két mutató többnyire együtt mozog, azaz a képzettség általános színvonala és a kiművelt emberfők egyfajta tudáselitjének tekinthető kutatók aránya nem válik el nagyon egymástól. Kétségtelen, hogy a kor kihívásaira leginkább a jobb felső sarok felé „igyekvő” országok lesznek képesek a legsikeresebben vá-

laszolni, ugyanakkor a trendvonalról való jelentősebb, felfelé vagy lefelé történő elszakadás is jelzés értékű lehet.

Tehetség index

Lássuk most, hogy az eddig bemutatottak alapján hogyan alakul a vizsgált országok rangsora az első T, azaz a tehetség mentén!

Az 1. táblázat szerint az élen Finnország, Belgium, Írország, azaz lényegében a Benelux államok és a skandináv, illetve az észak-európai államok találhatóak. Magyarország a lista 16. helyén, közvetlenül Ausztria és Szlovénia után szerepel, maga mögé utasítva a többi közép-kelet-európai államot, illetve – ami talán némileg meglepő – Portugáliát és Olaszországot.

1. TÁBLÁZAT

A vizsgált országok rangsora a tehetség index értékei alapján

Sor-szám	Ország	Kreatív osztály	Humán tőke	Tudományos tőke
1.	Finnország	4.	helyezés 1.	1.
2.	Belgium	2.	5.	6.
3.	Írország	1.	8.	11.
4.	Dánia	9.	2.	3.
5.	Svédország	7.	7.	2.
6.	Norvégia	17.	3.	4.
7.	Hollandia	3.	9.	14.
8.	Észtország	5.	4.	15.
9.	Svájc	8.	6.	8.
10.	Németország	12.	12.	5.
11.	Spanyolország	14.	10.	10.
12.	Litvánia	6.	11.	19.
13.	Görögország	11.	15.	13.
14.	Szlovénia	15.	17.	12.
15.	Ausztria	21.	18.	7.
16.	Magyarország	13.	19.	16.
17.	Lettország	10.	16.	23.
18.	Franciaország*	25.	13.	9.
19.	Bulgária	18.	14.	24.
20.	Lengyelország	16.	20.	21.
21.	Csehország	20.	23.	17.
22.	Szlovákia	19.	21.	20.
23.	Portugália	22.	22.	22.
24.	Olaszország	23.	24.	18.
25.	Románia	24.	25.	25.

* Franciaország esetében jelentősen torzítja az index értékét az, hogy az ISCO 88 rendszerre való áttérés nehézségeiből fakadóan a kreatív foglalkozásokat végzők, illetve a vezetők aránya a többi, hasonló országhoz képest vélhetően igen alacsony.

Az index kiszámításának módszeréről

A tehetség index megalkotásához a kreatív foglalkozásokat végzők (*kreatív osztály*), a felsőfokú végzettséggel rendelkezők (*humán tőke*), illetve a K+F-ben foglalkoztatottak munkaerőn belüli arányát (*tudományos tőke*) használtuk fel. A módszer lényege, hogy – kiküszöbölendő az egyes mutatók eltérő mértékegységeiből fakadó torzításokat – minden ország esetében a standardizált értékeket vettük alapul, majd ezek átlagát kiszámolva kaptuk meg az index végső értékét. (Ezek konkrét értékei a függelékben találhatóak meg.) Azokra az országokra, ahol valamelyik adat hiányzott, értelemszerűen az értéket nem tudtuk kiszámolni, így fordulhat elő, hogy az előző oldalakon bemutatott ábrákon szereplő országoknál kevesebbet találunk a táblázatban. A táblázat celláiban az egyes összetevők szerinti helyezést láthatjuk.

Technológia – a második T

A *tehetség* önmagában természetesen csak szükséges, ám nem elégséges feltétele a gazdasági fejlődésnek. A technológia gazdasági folyamatokban való jelenléte kétségtelenül a növekedés, a gazdasági prosperitás első számú meghatározója, ezért magától értetődő, hogy – a Florida által követett gondolatmenetnek is megfelelően – kitüntetett szerepet kell kapnia elemzésünkben. Röviden arról van szó, hogy a kutatás-fejlesztési tevékenység a globális versenyképességért folytatott küzdelemben a világ minden pontján kulcsfontosságú tényezővé vált. A világgazdaságban végbemenő strukturális változások azon országok (vagy éppen kontinensek, régiók, de akár városok) számára kecsegtetnek fényesebb jövővel, amelyek képesek az egyre inkább hálózati elven szerveződő globális értéklánc tetejére „felkapaszkodni”, illetve az ott megszerzett pozícióikat megtartani.

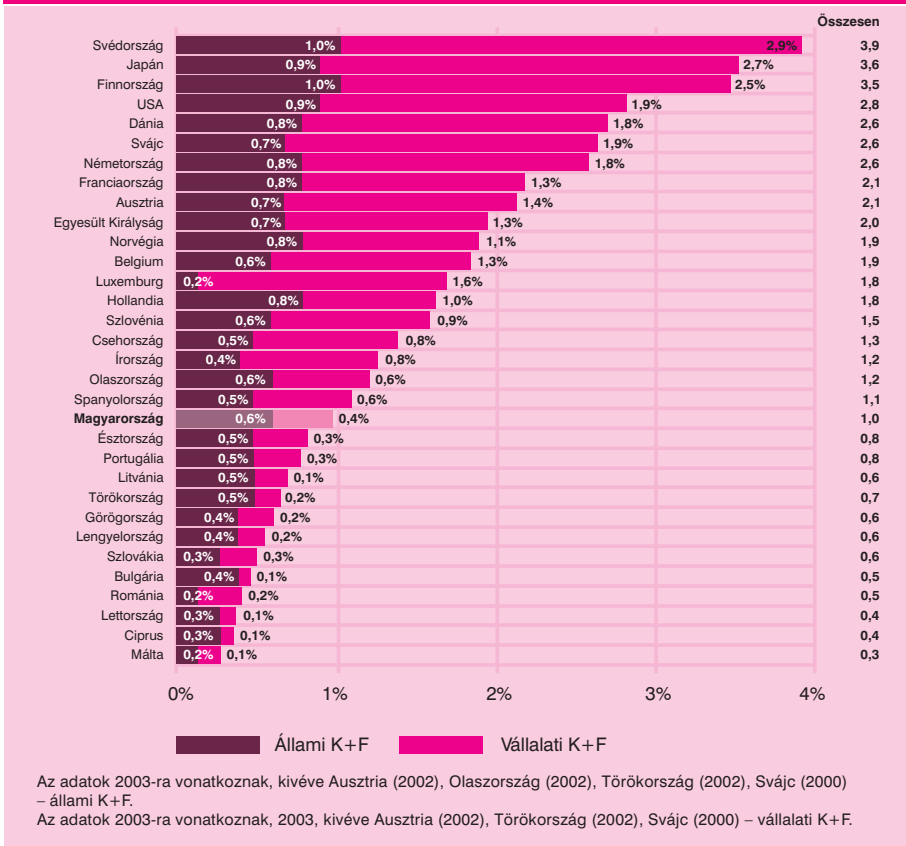
Fordítsuk tehát most figyelmünket a technológiára, azon belül is az emberi kreativitás és alkotás által életre hívott innovációs folyamatok felé! Ennek a teljesítménynek a mérésére az egyik legalapvetőbb mutató a GDP-ből a kutatás-fejlesztésre fordított összegek aránya. Ezt a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően általában két részre szokták bontani, hiszen alapvető különbség van a kormányzat által

K+F-re fordított összegek (például pályázatok, illetve a költségvetési szféra kutatóintézeteinek finanszírozása), illetve a vállalatok saját kutatás-fejlesztési ráfordításai között. Míg optimális esetben az előbbinek elsősorban az alapkutatásokban van jelentősége, addig az utóbbi inkább olyan alkalmazott kutatási eredményeket hoz(hat) létre, amelyek – a vállalat érdekeinek megfelelően – jóval könnyebben jelenhetnek meg új termékekben és szolgáltatásokban.

A vizsgált országok közül a K+F-re fordított összegek GDP-hez viszonyított arányát tekintve az élen Svédország áll, ahol az összeg megközelíti a GDP 4%-át (lásd a 9. ábrát). Ezt követi Japán és Finnország (3,5%), majd némileg „lemaradva” az Egyesült Államok 2,8%-kal. Magyarország a GDP-hez viszonyított 1%-os értékkel „szokásos helyén”, a középmezőny végén, az utolsó harmad elején helyezkedik el. A 9. ábrán nagyjából Magyarország előtt húzhatunk egy képzeletbeli határvonalat is, hiszen jól látható, hogy a lista elején szereplő országokban a ráfordítások nagyobb részét a vállalati K+F jelenti, míg hazánkban, illetve az utánunk következő országokban lényegében a központi forrás, az állam a kutatás-fejlesztés első számú finanszírozója.

9. ÁBRA

Állami és vállalati K+F kiadások GDP-hez viszonyított aránya

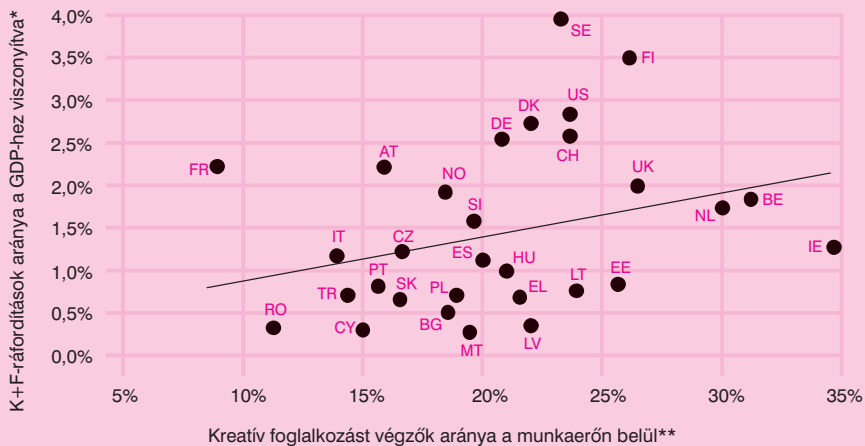
ADATOK FORRÁSA: European Innovation Scoreboard 2005

A 10., illetve a 11. ábrán a kutatás-fejlesztésre költött összegek, továbbá a kutatók munkaerőn belüli, illetve a kreatív foglalkozásokat végzők arányának kapcsolatát láthatjuk. A 10. ábra jól mutatja, hogy a kreatív foglalkozást végzők munkaerőn belüli magas aránya korántsem garancia az erőteljes K+F tevékenységre. Intő jel azonban, hogy a „vonal” alatt – Szlovénia kivételével – szinte csak a volt szocialista országokat, illetve Portugáliát, Ciprust, Máltát, Görögországot és Írorszá-

got találjuk. A 11. ábra is elsősorban ezt az összefüggést támasztja alá, hiszen szembevetűn, hogy néhány ország (például Hollandia) esetében mennyire elválik egymástól a két mutató értéke, azaz a kutatók aránya jóval alatta marad a kreatív osztály nagysága által valószínűsíthető értéknek. Ugyanez azonban ezzel ellentétes előjellel is igaz lehet, hiszen több olyan ország van (például Finnország), ahol a kutatók aránya a kreatív osztály nagyságához képest kiugróan magas.

10. ÁBRA

A kreatív foglalkozást végzők aránya és a K+F kiadások kapcsolata

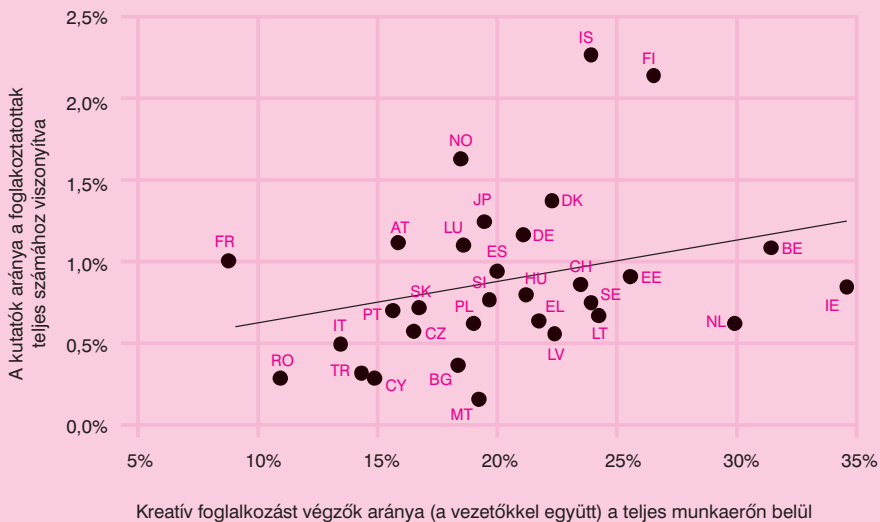
*Adatok: állami K+F: 2003, kivéve Ausztria (2002), Olaszország (2002), Törökország (2002), Svájc (2000), vállalati K+F: 2003, kivéve Ausztria (2002), Törökország (2002), Svájc (2000).

**Az adatok 2004-re vonatkoznak, kivéve Belgium, Olaszország, Portugália (2003), Hollandia (2002).

ADATOK FORRÁSA: European Innovation Scoreboard, ILO LaborSta

11. ÁBRA

A kutatók munkaerőn belüli aránya és a kreatív foglalkozást végzők arányának kapcsolata

ADATOK FORRÁSA: European Innovation Scoreboard, ILO LaborSta

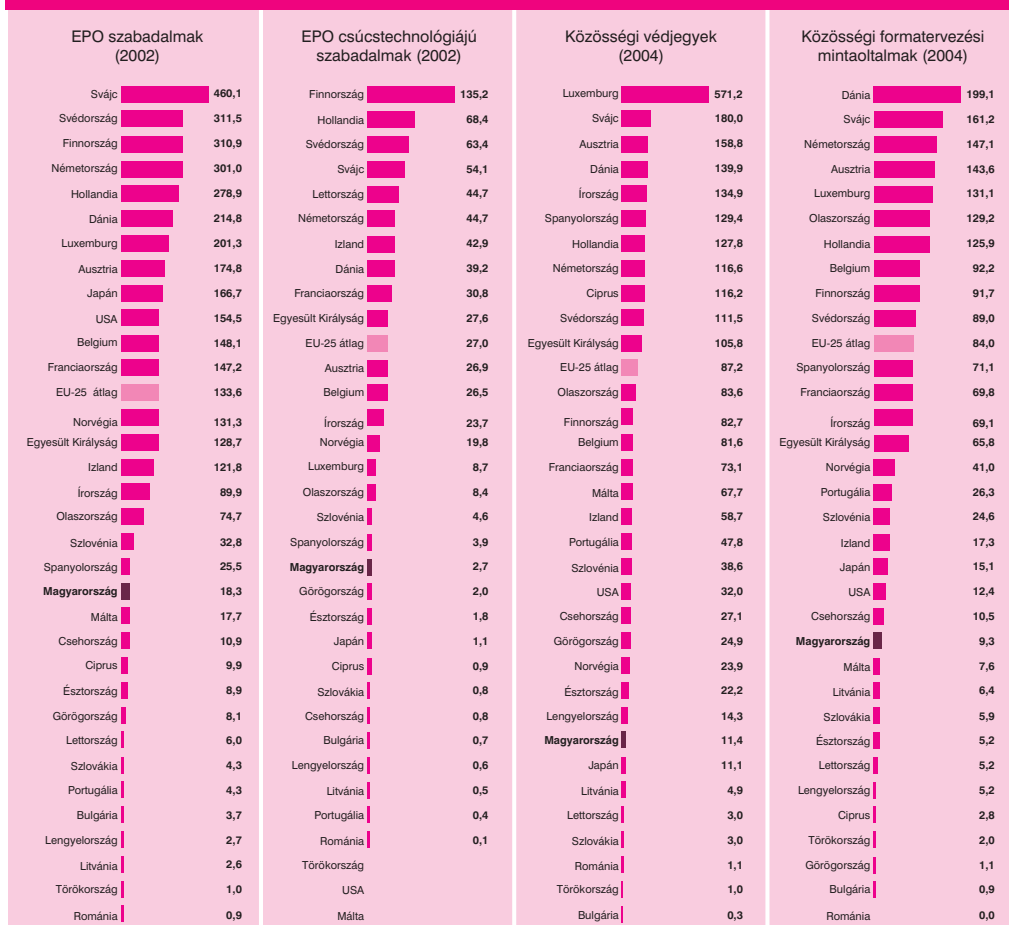
A K+F-re fordított összegekkel kapcsolatban fontos kérdés, hogy ezek hogyan képesek hasznosulni. Az öncélú kutatás vajmi keveset képes hozzáadni egy-egy ország gazdasági fejlődéséhez. Ezt a hivatalos statisztikákban általában a tudományos publikációk, illetve a különböző, új szellemi tulajdonokhoz kapcsolódó bejegyzések számával szokás mérni. Ezek a számok ugyan a minőségről önmagukban még nem

árulkodnak, ám mindenképpen kifejezik az adott ország innovációs teljesítményét.

A 12. ábra viszonylag nehezen kezelhető adatainak információit összefoglalandó, az innovációs teljesítmény mérésére megalkottuk azt az összetett mérőszámot, amely a szellemi tulajdonhoz kapcsolódó mutatókat összesíti.

12. ÁBRA

Innovációs teljesítmény – az 1 millió főre jutó, bejegyzett szellemi tulajdonok száma a vizsgált országokban

ADATOK FORRÁSA: Eurostat, European Innovation Scoreboard, 2005

Az innovációs index kiszámításának módszeréről

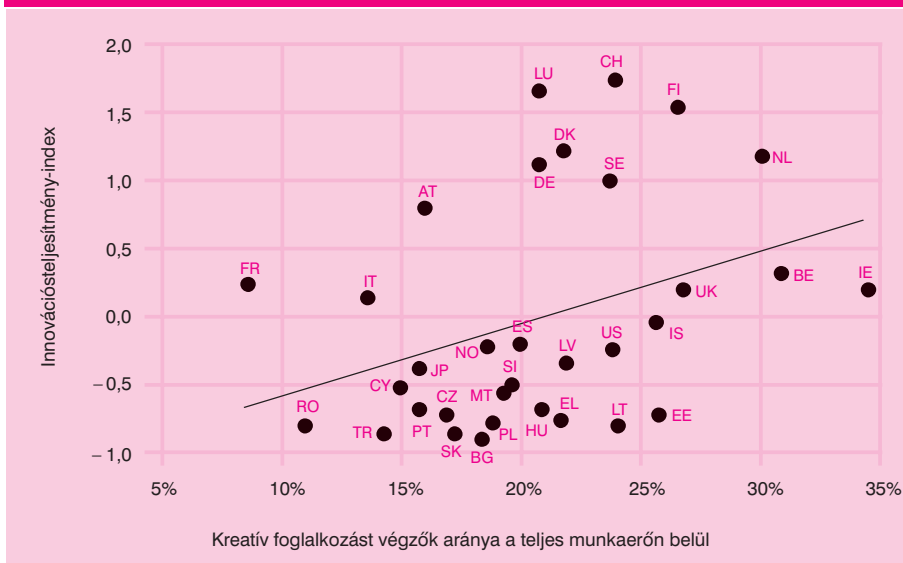
Az innovációs index meghatározásához a European Innovation Scoreboard által is használt mutatókat vettük alapul. Így az 1 millió lakosra jutó Európai Szabadalmi Hivatalnál (EPO) bejegyzett szabadalmak, az ugyanitt bejegyzett csúcstechnológiájú szabadalmak (a biotechnológia, az információs technológia, a gyógyszeripar, a repülő- és űripár területein bejegyzett újítások), illetve a szintén 1 millió lakosra jutó közösségi védjegyek és formatervezési mintaoltalmak számát használtuk fel. Az összevont innovációs index megalkotásához – bár tisztában vagyunk vele, hogy ezek súlyukat tekintve nem tekinthetők egyenértékűnek – az egyes mutatók standardizált átlagait számoltuk ki.

Ez alapján az innovációs teljesítmény európai „éllovasai” Svájc, Finnország, Luxemburg és Svédország. Ennek, illetve a kreatív osztály méretének kapcsolatát szemlélteti a 13. ábra, ame-

lyen látszik, hogy elsősorban azok az országok képesek kimagasló teljesítményre, ahol a kreatív foglalkozást végzők aránya meghaladja a 20%-ot.

13. ÁBRA

Az innovációs teljesítmény és a kreatív foglalkozást végzők arányának kapcsolata

ADATOK FORRÁSA: European Innovation Scoreboard, ILO LaborSta

Technológia index

Hasonlóan a tehetség első T-jéhez, nézzük most meg, hogy a bemutatott mutatók alapján hogyan is néz ki az egyes országok technológia indexe, és az ezáltal kialakuló sorrend a vizsgált

országok között! Az élen Svédország és Finnország található, őket követi Svájc, Dánia, Németország és Ausztria (lásd a 2. táblázatot). Magyarország a régióban Szlovénia és Csehország után a 16. helyet foglalja el, a régi tagországok közül mindösszesen Portugáliát és Görögországot utasítva maga mögé.

2. TÁBLÁZAT			
A vizsgált országok rangsora a technológia index értékei alapján			
Sor- szám	Ország	K+F ráfordítások	Innovációs index
		helyezés	
1.	Svédország	1.	6.
2.	Finnország	2.	2.
3.	Svájc	4.	1.
4.	Dánia	3.	3.
5.	Németország	5.	5.
6.	Ausztria	7.	7.
7.	Hollandia	10.	4.
8.	Franciaország	6.	10.
9.	Belgium	9.	9.
10.	Norvégia	8.	13.
11.	Írország	13.	8.
12.	Olaszország	14.	11.
13.	Spanyolország	15.	12.
14.	Szlovénia	11.	15.
15.	Csehország	12.	17.
16.	Magyarország	16.	20.
17.	Portugália	18.	16.
18.	Észtország	17.	18.
19.	Lettország	25.	14.
20.	Görögország	20.	19.
21.	Litvánia	19.	22.
22.	Lengyelország	21.	21.
23.	Szlovákia	22.	23.
24.	Bulgária	23.	24.
25.	Románia	24.	25.

Az index kiszámításának módszeréről

A technológia index megalkotásához a K+F-re fordított összeg GDP-arányos mutatóját, illetve a számított innovációs teljesítmény index értékét vettük alapul.

A technológia index a két mutató standardizált értékének átlaga. A konkrét számokat a függelékben található táblázat tartalmazza.

Tolerancia – a harmadik T

A Richard Florida-féle elméletben a harmadik T a *toleranciát* hivatott jelképezni. A tehetséggel, illetve a technológiával kapcsolatban jogosan merül fel a kérdés, hogy mi ebben az újdonság, amit nem ismertünk eddig egy-egy ország vagy régió gazdasági fejlődési potenciáljának jellemzőiként. Nos, a döntő tényező az utolsó „T-ben”, a társadalmi-kulturális környezetet leíró toleranciában rejlik. Florida A kreatív osztály felemelkedése (*The Rise of the Creative Class*) című könyvének talán legfontosabb mondanivalója, hogy a nyitott, befogadó kulturális környezet és egy-egy város vagy nagyobb régió gazdasági fejlődése között kimutatható kapcsolat van. Hasonló eredményekre jutott a Ronald Inglehardt-féle nemzetközi értékku-

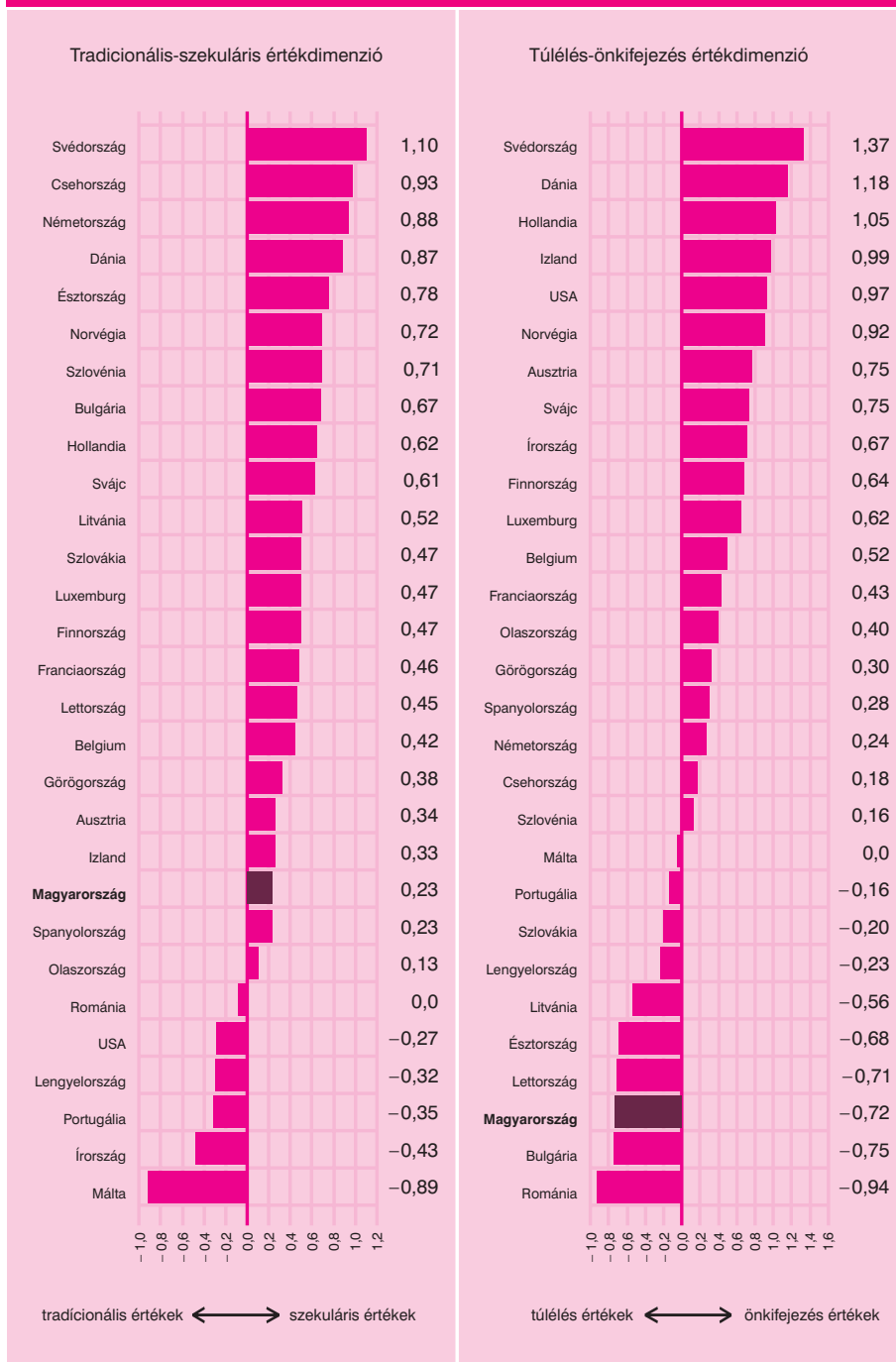
tatás is, amely elvetette ugyan a modernizáció (gazdasági átalakulás) lineáris, determinisztikus modelljét, ugyanakkor szoros kapcsolatra derült fény a poszt-indusztriális, tudásra és kreativitásra épülő társadalom (gazdaság), illetve a racionalitást, toleranciát, bizalmat előtérbe helyező értékrendszerek között.¹²

A tolerancia indexének meghatározásához három, kulturális attitűdöket kifejező, illetve egy, az általános elégedettséget mérő mutató értékeit vontuk össze. Az első három változóhoz a World Value Survey¹³ adatbázisát, míg az utolsóhoz az Eurostat adatait használtuk fel.

Az első két mutató olyan aggregált, kulturális, világnézeti attitűdöket kifejező skálákon alapul, amelyeknek jelentését röviden a tradicionális/szekuláris, illetve a túlélés/önkifejezés értékekkel foglalhatjuk össze (lásd a 14. ábrát).

14. ÁBRA

A két értékdimenzióhoz tartozó országokhoz tartozó átlagértékei

ADATOK FORRÁSA: World Value Survey, 1999-2000.

Tradicionalis/szekuláris (racionális)

értékek: a tradicionális értékek elsősorban a vallás és a családi élet fontosságát, az engedelmisséget, valamint a hatalom tiszteletét foglalják magukba. Az eredeti, Ronald Inglehart-féle modellben e változó jól jellemezte a zömmel preindusztriális, afrikai, dél-amerikai és ázsiai országokat. A skála másik „végpontján” viszont azokat a szekuláris, racionális értékeket találjuk, amelyek a fentiekkel éppen ellentétes attitűdöket fogalmazznak meg, és egyértelműen a legfejlettebb, a posztindusztriális társadalmi-gazdasági átalakulásban élenjáró országokat jellemezték.

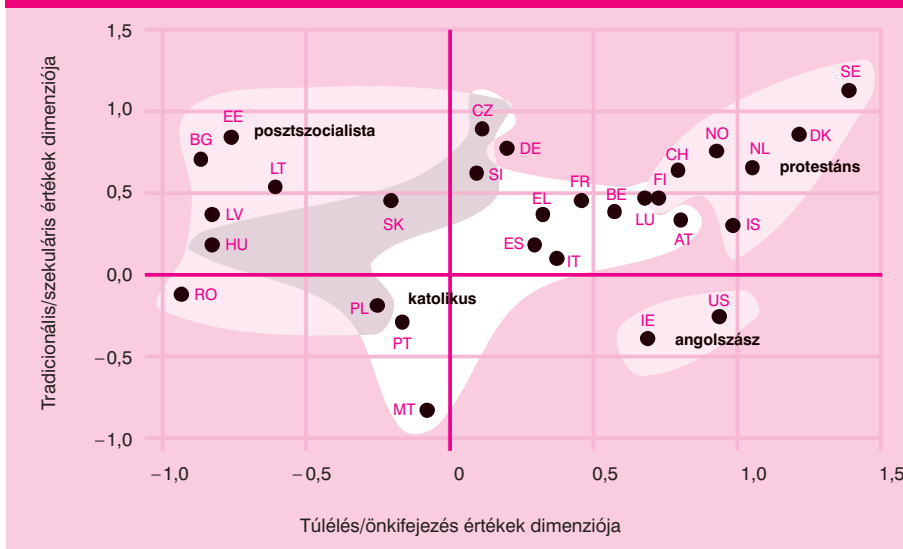
Túlélés/önkifejezés értékek: az önkifejezés értékdimenziója a bizalomról, a toleranciáról, a politikai aktivitásról és az önmagunk kiteljesítésére való törekvésről szól. Ezek azok az értékek, amelyek a biztonság érzetéhez kapcsolódóan elsősorban a posztindusztriális társadalmakra jellemzők. Ezzel szemben a bizonytalanság, a komfortérzet hiánya az, ami a *túlélésre* való törekvést helyezi előtérbe. Az ilyen társadalmakban a biztonságra, a változatlanúságra irányuló vágy mindennek felett áll. Ez azonban egyben termékeny táptalaja a bezárkózásnak, az intoleranciának vagy éppen az autoriter

politikai nézetek megerősödésének is. Az önkifejezésnek, illetve túlélésnek ez a dimenziója Inglehart szerint szorosan összefügg a materialista és posztmaterialista értékek közötti polarizációval is. Ott, ahol a túlélés lehetősége társadalmi méretekben adottnak és biztosítottnak tekinthető, magától értetődően kerülnek előtérbe a fizikai, anyagi jóléten túlmutató olyan célok, mint például az egyéni szabadság fontossága vagy a társadalmi folyamatokban való aktív részvétel.

A globális méretekben zajló posztindusztriális átalakulás egyértelműen a szekuláris (racionális), illetve a posztmaterialis, önkifejezést előtérbe helyező értékek felé való elmozdulásról szól. A fenti két dimenzió által kialakított globális értéktérképen egymástól viszonylag jól elkülöníthetők Európa protestáns, katolikus, angolszász, illetve az előbbiekkal átfedésben lévő, ám mindenképpen sajátos csoportot alkotó posztoszocialista országai (lásd a 15. ábrát). Ezek a jellegzetes kulturális tradíciók ugyan nagyban meghatározzák az uralkodó értékrendet, ám az is kétségtelen, hogy a gazdaság fejlettsége és a munkaerő megoszlása az egyes ágazatokban (azaz, hogy milyen fontos szerepet tölt be a szolgáltatási szektor) szintén összefüggésben vannak ezzel.

15. ÁBRA

A tradicionális/szekuláris, illetve túlélés/önkifejezés értékek kapcsolata

ADATOK FORRÁSA: World Value Survey, European Value Survey.

A tolerancia mértékét kifejező mutatókra úgy kell tekintenünk, mint a minket körülvevő kreatív ökoszisztémák legfontosabb jelzőszámaira. Ahol ennek szintje magas, ott olyan nyitott társadalmi környezet a meghatározó, ahol az emberek közötti kooperáció, a kreatív energiákat felszínre hozó interakció biztosított, és ahol a ragyogó ötletek nem falakba ütköznek, nem elnyomják őket, hanem minden lehetőség adott ahhoz, hogy projektekkel és sikeres vállalkozásokká alakulhassanak át. Azok a régiók és nemzetek, ahol ilyen ökoszisztémák vannak – amelyek a legjobban használják ki minél több ember különböző jellegű kreatív tehetségét – óriási versenybeli előnyt szereznek.

A 14. ábrán láthatjuk, hogy míg a vizsgált országok között az első dimenzió esetében nehéz jól definiálható csoportokat meghatározni, addig a második esetében egyértelműen látszik, hogy az ábra kisebb értékekkel rendelkező (azaz a túlélést, a materialista célok elsőbbségét hangsúlyozó) országai Közép-Kelet-Európa és a Baltikum posztoszocialista, gazdaságilag kevésbé fejlett, az elmúlt évtizedekben jelentős társadalmi megrázkódtatásokon keresztülmenő országai. A magyar társadalom ezen országcsoporton belül is elsősorban a túlélés/önkifejezés dimenziójában rendelkezik igen kedvezőtlen mutatókkal.

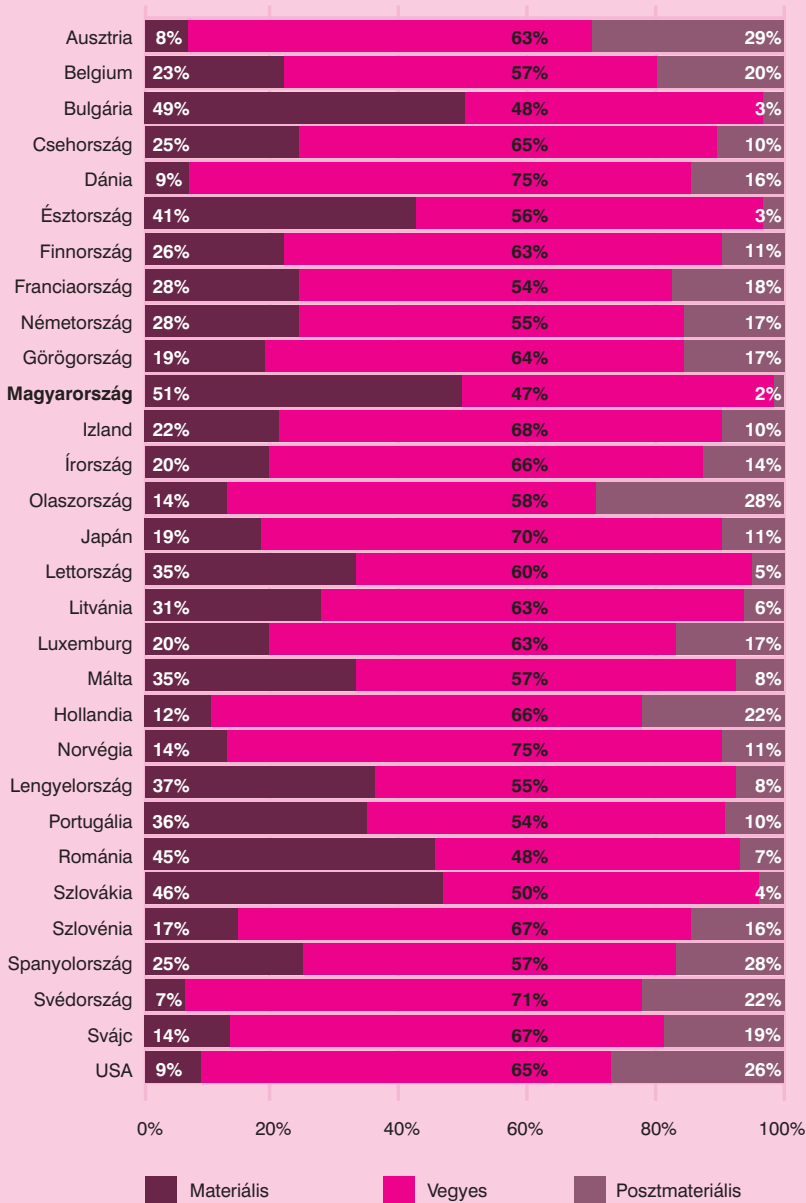
A tolerancia indexének meghatározásához ugyan nem használtuk fel a 16. ábrán látható adatokat (mivel ezek szoros összefüggésben vannak az előzőekben bemutatott két értékdimenzióval, így új információt alig hordoznak), ám érdemes vetni rájuk egy pillantást, mivel „vegytiszta” formában tartalmazza a vizsgált országokban a materiális és posztmateriális, illetve az ezeket együttesen magukénak vallók arányát. A materiális értékeket vallók aránya egyedül a magyar társadalomban haladja meg az 50%-ot, míg szinte alig-alig találkozhatunk olyan honfitársunkkal, akinek életét a posztmateriális értékek elsőbbsége határozná meg. Ehhez hasonló értékeket találunk még több volt szocialista ország, így Bulgária, Észtország, Lengyelország, Szlovákia és Románia esetében is. Figyelemreméltó azonban, hogy a cseh és a szlovén társadalomra a legfejlettebb nyugat-európai országokéhoz igen hasonló értékek jellemzők. (Jelen tanulmányunkban nincs lehetőségünk arra, hogy az országokon belüli különbségeket is jellemezzük, ám

nyilvánvaló, hogy az alapvető társadalmi rétegeképző változók nagymértékben meghatározzák az egyes emberek értékpreferenciáit.) Talán nem túlzás kijelenteni, hogy ezeknek az értékeknek a megváltozása csak hosszú, generációváltásokon keresztül zajló folyamat lehet. Az is nyilvánvaló, hogy az emberek jóléte nagyban meghatározza azt, miképpen gondolkodnak az életükről. Felidézve tanulmányunk egyik alapvető állítását, nem szabad megfedelkeznünk azonban arról sem, hogy a gazdasági prosperitás és az értékek között nem csak egyirányú kapcsolat létezik. Egy társadalom aktuális értékrendje, főleg ha az ellentmondásban van a posztindusztriális átalakulás értékvilágával, hosszabb távon komoly akadályokat jelent a gazdasági fejlődés számára.

16. ÁBRA

Materiális, illetve posztmateriális értékeket vallók aránya az egyes országokban

ADATOK FORRÁSA: World Value Survey

A kreativitás kibontakozásának alapvető feltétele a sokszínűség, az, hogy az egymást megtermékenyíteni képes gondolatok térben és időben találkozassanak. Ennek egyik legkézenfekvőbb megnyilvánulási formája a bevándorlók, az idegenek munkavállalása egy-egy országban. Az Európai Unió esetében különösen nagy jelentősége van ennek, és biztos állíthatjuk, hogy – ha nem fordul visszajára az eddigi tendencia – szerepe az elkövetkezendő időszakban növekedni fog. Igaz ez még akkor is, ha tudjuk, hogy számarányát tekintve ez elsősorban nem a kreatív szakmákra, hanem az egyszerűbb képzettséget igénylő szolgáltatási ágazatokra jellemző.

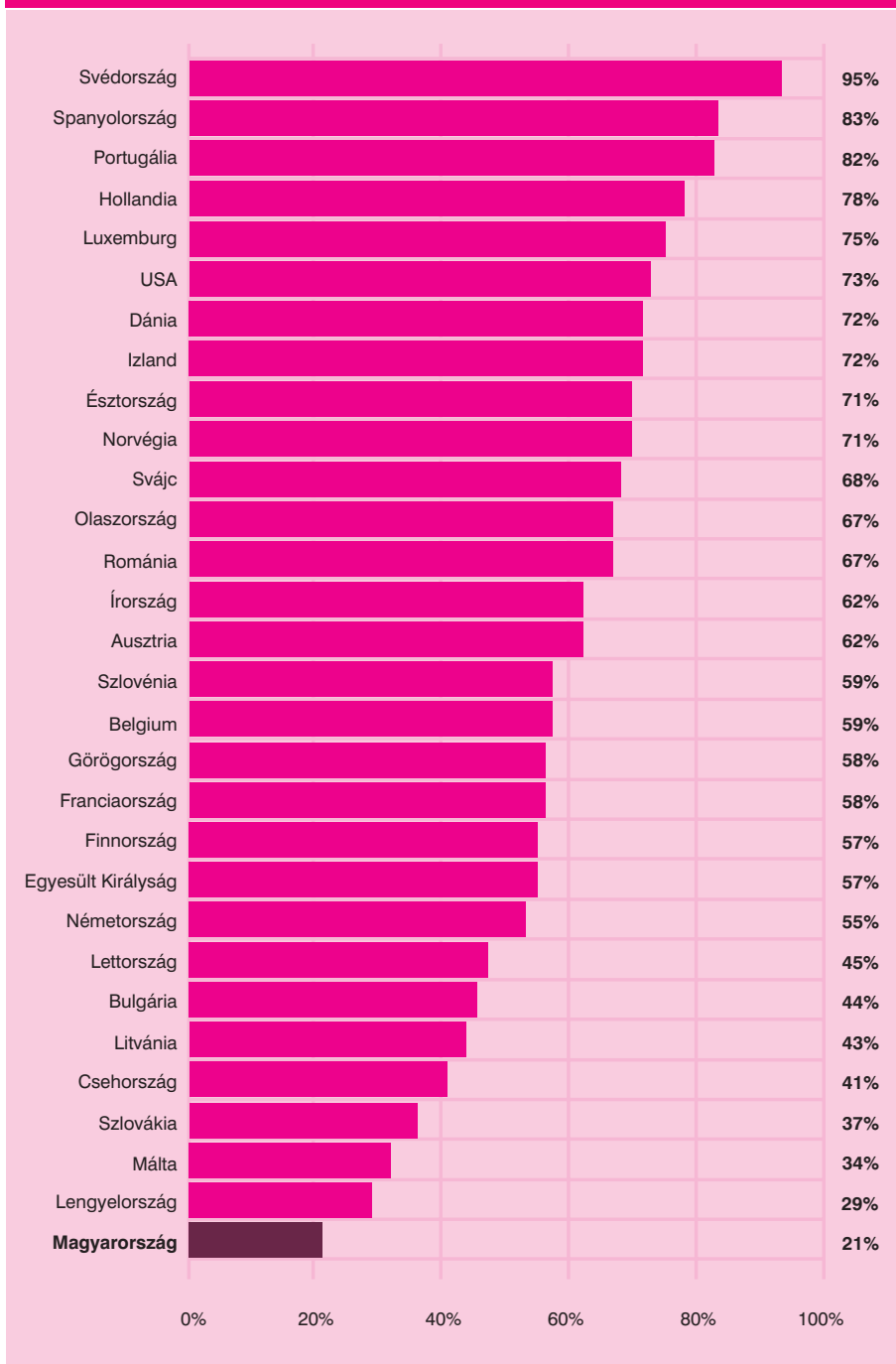
Mindezek alapján a *tolerancia* T-jének meghatározásához fontosnak tartottuk egy olyan mutató szerepeltetését is, amely a bevándorlók munkavállalásával kapcsolatos attitűdöket méri fel a vizsgált országokban. Ennek értékeit

elsősorban az adott ország gazdasági fejlettsége, illetve a bevándorlókval kapcsolatos valós, vagy hiedelmeken és sztereotípiákon alapuló tapasztalatok határozzák meg.

A 17. ábrán Magyarország az utolsó helyen szerepel ebben a kérdésben, azaz kirívóan alacsony, csak 21% azok aránya, akik alapvetően támogatják a bevándorlók munkavállalását.¹⁴ Az eredményeket látva hangsúlyozni kell, hogy az ábra adatai nem a bevándorlókval kapcsolatos általános véleményekre, hanem kifejezetten azok munkavállalására vonatkoznak. A magyarországi népesedési helyzettel foglalkozók általános meggyőződése (ami azonban közel sem része a közbeszédnek), hogy az elkövetkezendő évtizedekben több százezer bevándorlóra lesz szükség a romló népesedési helyzet orvoslására. Korántsem lesz azonban mindegy, hogy kialakul-e az a befogadó társadalmi környezet, amely az értékteremtésben élenjáró kreatív szakmákban dolgozók többirányú mobilitását képes lesz elősegíteni.

17. ÁBRA

Bevándorlók munkavállalásának támogatásával kapcsolatos attitűdök

ADATOK FORRÁSA: World Value Survey, European Value Survey, 1999–2000.

Az értékek kiszámításának módszeréről

Az ábra értékeinek meghatározásához a World Value Survey és a European Value Survey kutatások idegenek bevándorlásával, illetve az ő munkavállalásukkal kapcsolatos kérdéseit használtuk fel. Az ábrán azok arányát látjuk, akik egyrészt nem értenek egyet azzal, hogy kevés munkahely esetén a munkáltatónak előnyben kell részesítenie a saját nemzet polgárait, másrészt pedig elutasítják azt, hogy az adott országban szigorúan korlátozni kellene vagy teljesen meg kellene tiltani a külföldiek munkavállalási célú bevándorlását.

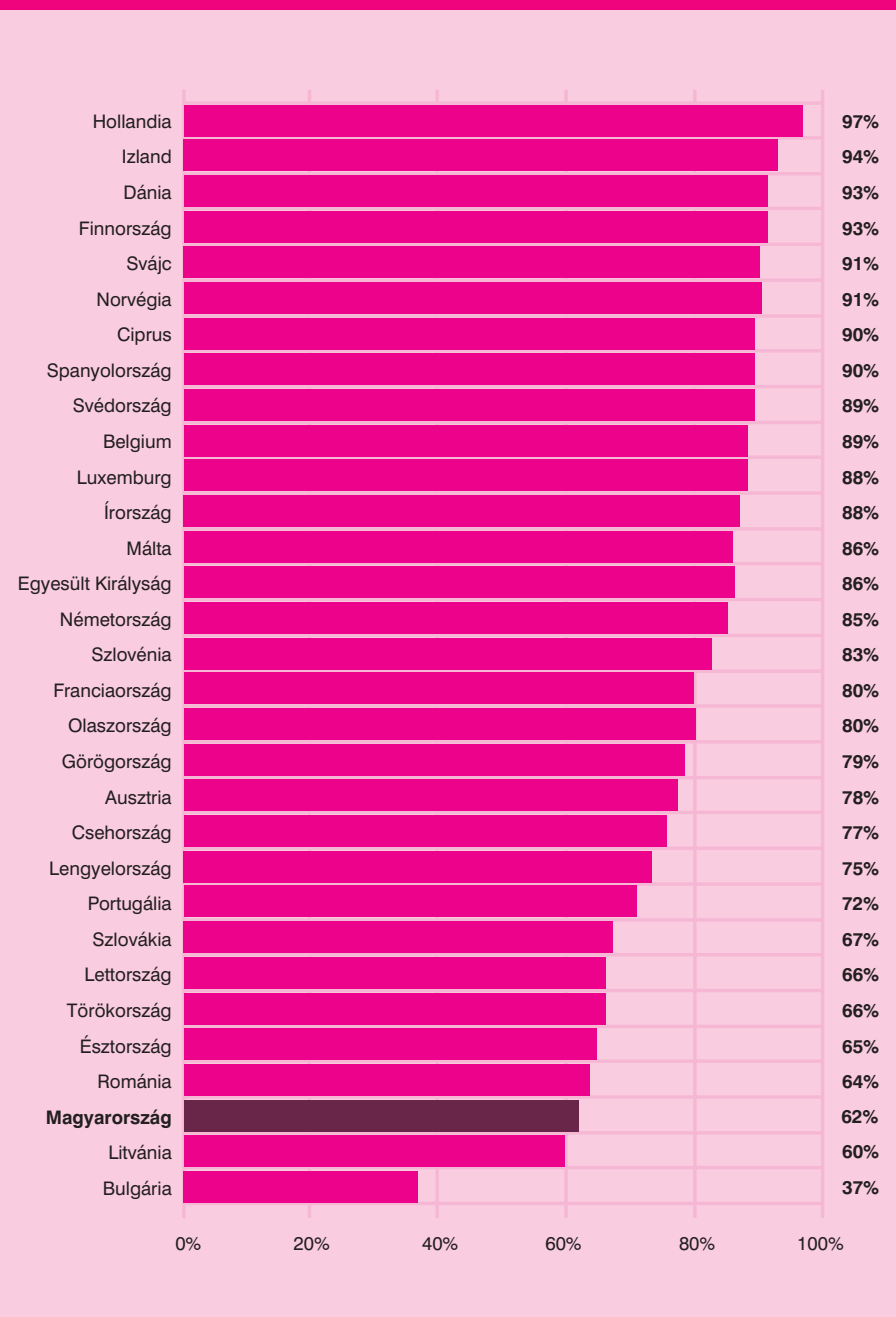
Érdekes azonban tovább nézegetni a listán Magyarország előtt közvetlenül lévő országok sorát is, hiszen itt is elsősorban a posztszocialista társadalmakkal találkozhatunk. Toleráns, befogadó nézeteket vall a bevándorlókkal szemben a lakosság kisebbsége Lengyelországban (29%), Szlovákiában (37%), Csehországban (41%), Litvániában (43%), Bulgáriában (44%), illetve Lettorszáiban (45%). Ezeknél jóval alacsonyabb értékeket találunk azonban a térség többi országa közül Szlovénia (59%) és Románia (67%) esetében, ami főleg az utóbbi esetében tűnik meglepőnek. A leginkább befogadó társadalomnak a svéd, a spanyol és a holland bizonyult, bár nem árt emlékezni arra sem, hogy az elmúlt időszakban éppen ez utóbbi országban nőtt az idegenekkel szembeni intolerancia. Jóval kevésbé befogadó az eddigi mutatók alapján viszonylag előkelő helyen lévő Finn-

ország (57%), illetve a tömeges bevándorlás két európai célországa, Franciaország (58%) és Németország (55%).

Mint azt az előző három mutatóval kapcsolatban tapasztalhattuk, ezek mindegyike – néhány kivételtől eltekintve – több-kevesebb összefüggést mutatott az adott ország gazdasági helyzetével és az ettől korántsem elválasztható posztszocialista múltjával. A harmadik T meghatározásához vegyünk szemügyre most még egy adatsort, amely egyszerű formában fejezi ki a vizsgált országokban az emberek megelégedettségét saját életükkel! (lásd a 18. ábrát).

18. ÁBRA

Az étellel való megelégedettség a vizsgált országokban
(Azok aránya, akik egy 1-től 10-ig terjedő skálán 6-nál nagyobb értékkel jellemezték
elégedettségüket saját életükkel)

ADATOK FORRÁSA: Social values, Science and Technology, Special Eurobarometer, Eurostat, 2005 június.

A rosszkedv, az elégedetlenség, a siker hiánya nem kedvez az elhivatottságnak, annak az össztársadalmi szinten megjelenő hitnek, amely éltető lételeme a kreativitásnak, az „új minőség” létrehozásának, egyben alapfeltétele egy toleráns, befogadó társadalmi légkör kialakulásának is.

A 18. ábra tanúsága szerint a helyzet az eddig megismert tendenciákhoz képest nem sokat változott. Az élen Hollandiát, Izlandot, Dániát, Finnországot, Svájcot, Norvégiát, Ciprust, Spanyolországot, Svédországot, Luxemburgot és Írországot találjuk. Ezek azok az országok, ahol a lakosságnak csak nagyjából 10%-a elégedetlen a saját életével. A lista végén viszont azok az országok vannak – beleértve Magyarországot is –, ahol a lakosságnak már csak kevesebb mint kétharmada mondja el ugyanezt magáról. Hazánkon kívül ide tartoznak a balti államok, Törökország, Románia, Szlovákia, illetve az adatok tanúsága szerint kifejezetten „rosszkedvűnek” tekinthető Bulgária, ahol az embereknek csak alig több mint egyharmada elégedett a saját életével.

Tolerancia index

Az előzőekben ismertetett négy mutató értékeit egyesítve lássuk tehát, hogyan is alakul a Florida-féle harmadik T, a tolerancia index értéke a vizsgált országokban! A 3. táblázat szerint az első helyen Svédországot találjuk, azt az országot, amely az összesített társadalmi értékpreferenciákat tekintve mind a szekuláris, mind pedig az önkifejezés dimenzióban, illetve a bevándorlókval kapcsolatos tolerancia terén is a vizsgált országok közül az élen végzett. Egyedül az általános elégedettségre vonatkozó adatsorban került a 7. helyre. A svédek után következik Dánia, Hollandia, Norvégia és Svájc, illetve a déli, mediterrán országok közül egyedülként Spanyolország, amely elsősorban a bevándorlókval kapcsolatos befogadó attitűdöknek és az általános társadalmi „jókedvnek” köszönheti kedvező helyezését.

Némi aggodalomra adhat ugyanakkor okot, hogy az országok rangsorában az utolsó helyen Magyarországot találjuk, amely – mint láttuk – mind az idegek befogadásával, mind pedig az étellel való megelégedettséget tekintve egy-

értelműen a vizsgált országok „sereg-hajtói” közé került, de az Inglehart-féle dimenziók mentén is inkább a tradicionális értékek és a túlélésre való törekvés voltak jellemzők a társadalomra.

3. TÁBLÁZAT					
Az országok rangsora a tolerancia index értékei alapján					
Sor-szám	Ország	Tradicionális/szekuláris értékek	Túlélés/önkifejezés értékek	Bevándorlók befogadása	Elégedettség
1.	Svédország	1.	1.	1.	7.
2.	Dánia	4.	2.	5.	2.
3.	Hollandia	9.	3.	4.	1.
4.	Norvégia	6.	4.	7.	4.
5.	Svájc	10.	6.	8.	5.
6.	Spanyolország	20.	13.	2.	6.
7.	Finnország	13.	8.	17.	3.
8.	Németország	3.	14.	18.	10.
9.	Belgium	16.	9.	14.	8.
10.	Szlovénia	7.	16.	13.	11.
11.	Ausztria	18.	5.	12.	15.
12.	Franciaország	14.	10.	16.	12.
13.	Olaszország	21.	11.	9.	13.
14.	Csehország	2.	15.	22.	16.
15.	Görögország	17.	12.	15.	14.
16.	Írország	25.	7.	11.	9.
17.	Észtország	5.	21.	6.	21.
18.	Portugália	24.	17.	3.	18.
19.	Szlovákia	12.	18.	23.	19.
20.	Lettország	15.	22.	19.	20.
21.	Litvánia	11.	20.	21.	24.
22.	Románia	22.	25.	10.	22.
23.	Lengyelország	23.	19.	24.	17.
24.	Bulgária	8.	24.	20.	25.
25.	Magyarország	19.	23.	25.	23.

Az index kiszámításának módszeréről

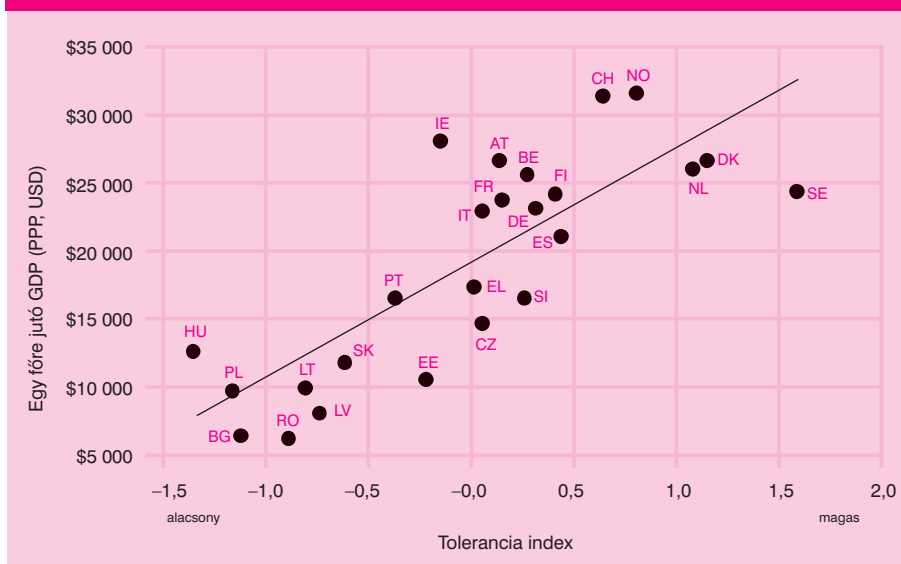
A tolerancia index megalkotásához a tradicionális/szekuláris, a túlélés/önkifejezés értékdimenziójának, a bevándorlók befogadásának, illetve az étellel való elégedettség mutatójának értékeit használtuk fel. Az index ezek standardizált értékeinek átlagából jött létre. A konkrét számokat a függelék tartalmazza.

Mint arról korábban már volt szó, a posztmodern értékeket magáénak valló, toleráns társadalom és a gazdasági fejlettség közötti kapcsolat igen erős összefüggésben van egymással. Nehéz kérdés viszont annak eldöntése, hogy „melyik volt előbb”, azaz vajon inkább arról beszélhetünk, hogy a gazdasági fejlődés egy társadalom értékvilágának a megváltoztatója, vagy éppen fordítva, a gazdasági fejlődés előtti

utat teszi kevésbé göröngyössé a sokat idézett, termékeny táptalajt nyújtó társadalmi-kulturális környezet. A 19. ábra – anélkül, hogy választ tudna adni erre a kérdésre – egyértelműen jelzi az ezek közötti szoros kapcsolatot. Az ábrába behúzható képzeletbeli választóvonal segítségével világosan elkülöníthetjük egymástól Európa keleti és nyugati felét. A bal alsó sarokban találjuk az előbbieket, míg a jobb

19. ÁBRA

A gazdasági fejlettség és a tolerancia index kapcsolata

ADATOK FORRÁSA: World Bank, World Value Survey.

felső sarok felé haladva az utóbbiakat. És láthatjuk azt is, hogy a keleti csoporttól – ha a gazdasági fejlettséget tekintve nem is számottevően, de a kulturális értékeket illetően mindenképpen – egyedül Csehországnak és Szlovéniának sikerült elszakadnia.

És összeáll a kép...

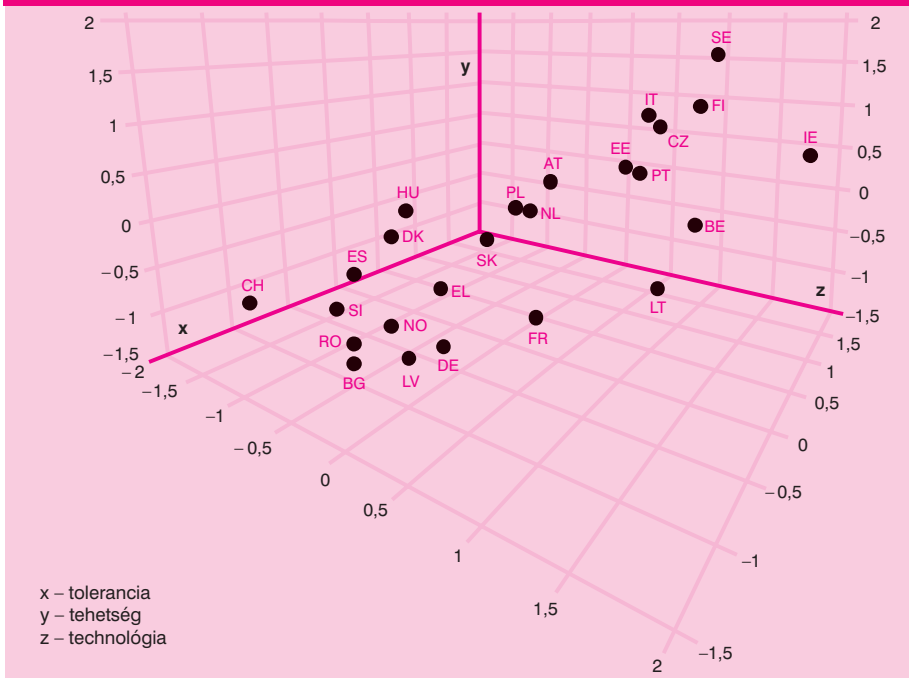
A tudás, a technológia és a tolerancia T-je az ezek összesítése által létrejövő sorrend alapján nyeri el valódi értelmét. A 4. táblázat a vizsgált országoknak a három dimenzió mentén elért összesített helyezéseit tartalmazza, a 20. ábra pedig térben helyezi el őket ugyanezen paraméterek szerint.¹⁵

4. T Á B L Á Z A T
Az országok rangsora a tehetség, a technológia és a tolerancia index értékei alapján

Sor szám	Ország	Tehetség	Technológia	Tolerancia
		helyezés		
1.	Svédország	5.	1.	1.
2.	Finnország	1.	2.	7.
3.	Dánia	4.	4.	2.
4.	Svájc	9.	3.	5.
5.	Hollandia	7.	7.	3.
6.	Belgium	2.	9.	9.
7.	Németország	10.	5.	8.
8.	Norvégia	6.	10.	4.
9.	Írország	3.	11.	16.
10.	Ausztria	15.	6.	11.
11.	Spanyolország	11.	13.	6.
12.	Franciaország	18.	8.	12.
13.	Szlovénia	14.	14.	10.
14.	Észtország	8.	18.	17.
15.	Görögország	13.	20.	15.
16.	Olaszország	24.	12.	13.
17.	Csehország	21.	15.	14.
18.	Litvánia	12.	21.	21.
19.	Lettország	17.	19.	20.
20.	Portugália	23.	17.	18.
21.	Magyarország	16.	16.	25.
22.	Szlovákia	22.	23.	19.
23.	Lengyelország	20.	22.	23.
24.	Bulgária	19.	24.	24.
25.	Románia	25.	25.	22.

20. ÁBRA

Az egyes országok térbeli pozíciója a tehetség, technológia és tolerancia dimenzióinak mentén

A fenti indexek és mutatók értékei alapján mindenekelőtt azt állapíthatjuk meg, hogy – Richard Florida által a tizenöt tagú Európai Unióra elvégzett elemzéssel összhangban – a kontinensnek a versenyképesség szempontjából kiemelkedően fontos kreatív gazdasági központja az olyan hagyományos gazdasági hatalmaktól, mint Franciaország és Németország, egyre inkább eltolódik a skandináv, illetve az észak-európai országok csoportja felé. Nagy kérdés azonban, hogy hol lesz/van a helye ebben a regionális és egyben globális versenyben Kelet-Közép-Európa újonnan

csatlakozott országainak, ezen belül Magyarországnak. Hazánk a vizsgált 25 ország közül az összesített rangsorban a 21. helyet foglalja el, részben a tolerancia dimenziójában elért igen kedvezőtlen helyezése miatt. Láthatjuk azt is, hogy a mögöttünk lévő országok – Szlovákia, Lengyelország, Bulgária és Románia – kivétel nélkül a poszt-szocialista országok köréből kerülnek ki, de Olaszországot, Görögországot és Portugáliát leszámítva a közvetlenül Magyarország előtt lévő országok is ebből a csoportból kerülnek ki.

Mint láttuk, a kreatív foglalkozások, a kreatív osztály mérete tekintetében a poszt-szocialista országok viszonylag

jól teljesítenek. A nemzeti statisztikai rendszerek kisebb-nagyobb eltéréseiből fakadó esetleges különbségektől eltekintve van egy másik, igen fontos tényező, amelyről mindenképpen szót kell ejtenünk. Az eredményeink megmutatták, hogy nem elég csak „papíron” kreatívnak lenni. Egy ország sikeressége nagymértékben múlik azon, hogy ez a rendelkezésre álló kreatív munkaerő mennyiben képes valódi, innovatív gazdasági teljesítményt előállítani. A képzett emberek önmagukban sajnos még közel sem jelentenek garanciát a szárnyaló gazdaságra.

Talán nem túlzás azt állítani, hogy nincsenek jelentős, tendenciaszerű különbségek a foglalkoztatási struktúrákban, illetve a felsőfokú végzettséggel rendelkezők számában, azaz a tehetséget mérő fontos mutatókban a volt szovjet blokk országai (és ezen belül Magyarország), illetve Európa nyugati fele között. Annál nagyobb azonban ezeknek az országoknak a hátránya (természetesen néhány régi uniós tagországgal egyetemben) a kutatás-fejlesztés területén. Mind a kutatók számában, mind a ráfordításban, mind pedig az eredmények tekintetében

Magyarországnak komoly lemaradása van Európa és a világ legfejlettebb, e téren vezető szerepet játszó országaihoz képest. Ugyanakkor azt is fontos megjegyezni, hogy a hozzánk hasonló gazdasági helyzetben lévő országokkal szemben már korántsem ilyen rosszak a pozícióink.

És mit mondhatunk a társadalmi környezetről? Természetesen számtalan módon lehet mérni egy-egy ország vagy nép toleranciájának mértékét. Itt is – mint az előzőekben – elsősorban a rendelkezésre álló, nemzetközi összehasonlításra is alkalmas adatbázisok határozták meg a lehetőségeinket. Az általunk kiválasztott mutatók alapján Magyarország sajnos igen rosszul „teljesített”. A befogadóbb társadalmi miliőt jelentő szekuláris/racionális és önkifejező értékorientációkat tekintve a magyarokra összességében inkább a tradicionális és a túlélést a középpontba helyező értékek voltak jellemzők.

Mit jelent ez összességében? Aligha kétséges, hogy Magyarország nem a legjobb pozícióból indul a kreatív globális gazdasági versenyében. Az alapok azonban megteremtődtek ahhoz, hogy jól átgondolt, tudatos stratégiával, de leginkább annak nem „elsumákkolt” végrehajtásával jelentősen javítsuk pozícióinkat.

Minden kornak (ami sok esetben csak néhány évet jelent) megvannak a saját divatos kifejezései. Információs gazdaság, tudásgazdaság, kreatív gazdaság, hogy csak az elmúlt egy-két évtized témánk szempontjából releváns hívószavait említsük. A globális gazdaságban a sikerességért, a versenyképességért zajló küzdelemben minden vállalat, település, régió, ország vagy éppen szupranacionális szerveződés (például az Európai Unió) megpróbál valahogy talpon maradni. Minden egyes területnek ismerjük a maga sikertörténeteit. Ha vállalatra gondolunk, akkor Bill Gates és a Microsoft, vagy a Google és megalkotói jutnak eszünkbe, ha településre, akkor San José és az ezt körülvevő Szilícium-völgy, a bostoni 128. út vagy Hollywood, ha országra, akkor Írország, Finnország vagy éppen India szoftveriparból élő területei. A világsajtó, a nagy tanácsadócégek, a paperback tudományos irodalom felkapnak egy-egy történetet, amely aztán villámgyorsan követendő mintává válik világszerte. Ebben a környezetben ismerték fel egyre többen a kreatív iparágak és a kreativitáson alapuló gazdasági tevékenységek jelentőségét. Kétségtelen, hogy a világ

fejlettebb része ezen a területen öles léptekkel halad előre, míg Magyarországon lényegében rendszer szinten, azaz valamilyen erőteljes koncepcióba helyezve ez idáig nem sok mindent tud felmutatni. E kérdés jelentősége azonban aligha elhanyagolható, hiszen a gyengén támogatott kreatív gazdaság, amely Magyarországon viszonylag korlátozott belső piaccal rendelkezik, aligha képes felvenni a versenyt a nagy és gazdag országok abszolút értékben többszörösen dotált és adópolitikával piacra segített termékeivel és szolgáltatásaival.

Az ország egyik legfontosabb kitörési pontja a tudás-, illetve kreatív gazdasághoz kapcsolódik. Ez az egyetlen érték, ami versenyképessé tehet bennünket. Ennek deklarálása azonban nem elég. Ezeket a szerteágazó területeket alapos elemzésnek kell alávetni, és kiválasztani azt a néhány részterületet, ahol rendelkezésre áll az a „kritikus tömeg”, amely további anyagi és nem anyagi támogatással nemzetközi méretekben is sikeres lehet. Nem lehet általános fogalmakban gondolkodni. Magyarországon a kreatív gazdaság definiálásához meg kéne határozni

az egyes iparágak gazdasági teljesítményét és munkaerő-piaci jelentőségét, majd mindezt globálisan is elhelyezni a „kreatív mezőben”.

A tehetetlenség és a változtatás kényszerre egyszerre van jelen Magyarországon. Míg az elmúlt másfél évtized egyértelműen arról szólt, hogy mind a gazdaság, mind pedig a társadalom nagy része hatalmas változáson ment keresztül, addig számos intézmény, illetve alapvető struktúra változatlan maradt. A valódi és feloldásért kiáltó feszültség e régi intézmények és a teljesen új folyamatok és elvárások között feszül. Ha azonban a változásoktól való szorongást nem leszünk képesek sem egyéni, sem társadalmi szinten feloldani, amennyiben nem tanuljuk meg az őszinte beszéddel és nyílt lapokkal való kártyázást, akkor az elkövetkezendő néhány év, esetleg évtized által felkínált történelmi pillanat nagyon hamar szerte fog foszlani.

Azt talán már nem nagyon kell sem a tudományos gondolkodók, sem pedig a politikai döntéshozók, illetve döntés-előkészítők számára bizonygatni, hogy az új kor merőben más kihívásokat jelent a nemzetgazdaságok számára. Különös helyzetben vannak azok az országok, ahol a tervgazdasági rendszerek bukása egy olyan átmeneti gazdasági környezetben következett be, ahol a hagyományos ipari kapitalizmus már nem, az „új” viszont még nem működött. És az alkalmazkodás napjainkban, amikor már láthatóvá váltak az új kor játékszabályai, a jelek szerint korántsem problémamentes. A kérdés az, hogy sikerül-e végrehajtani ezt az újabb ugrást, azaz a rendszerváltás teljesítése után sikerrel tudunk-e megbirkózni a ránk váró korszakváltás feladatával?

függelék

5. TÁBLÁZAT
A tehetség index standardizált értékei

Sor-szám	Ország	Kreatív osztály	Humán tőke	Tudományos tőke	Tehetség index
1.	Finnország	0,962	1,570	2,652	1,728
2.	Belgium	1,684	1,057	0,580	1,107
3.	Írország	2,338	0,706	-0,046	0,999
4.	Dánia	0,189	1,391	1,335	0,972
5.	Svédország	0,492	0,752	1,656	0,967
6.	Norvégia	-0,331	1,318	1,287	0,758
7.	Hollandia	1,532	0,664	-0,223	0,658
8.	Észtország	0,794	1,191	-0,271	0,571
9.	Svájc	0,441	0,757	0,500	0,566
10.	Németország	0,005	0,316	0,628	0,316
11.	Spanyolország	-0,146	0,511	-0,014	0,117
12.	Litvánia	0,542	0,353	-0,753	0,047
13.	Görögország	0,122	-0,282	-0,191	-0,117
14.	Szlovénia	-0,197	-0,481	-0,094	-0,257
15.	Ausztria	-0,851	-0,578	0,532	-0,299
16.	Magyarország	0,005	-0,791	-0,351	-0,379
17.	Lettország	0,189	-0,354	-1,058	-0,407
18.	Franciaország*	-2,010	0,174	0,436	-0,467
19.	Bulgária	-0,381	-0,126	-1,363	-0,624
20.	Lengyelország	-0,314	-0,948	-0,865	-0,709
21.	Csehország	-0,684	-1,391	-0,448	-0,841
22.	Szlovákia	-0,650	-1,326	-0,785	-0,920
23.	Portugália	-0,885	-1,363	-0,962	-1,070
24.	Olaszország	-1,221	-1,489	-0,528	-1,079
25.	Románia	-1,624	-1,630	-1,652	-1,635

6. T Á B L Á Z A T

A technológia index standardizált értékei

Sor-szám	Ország	K+F index	Innovációs index	Technológia index
1.	Svédország	2,505	1,001	1,753
2.	Finnország	2,025	1,450	1,737
3.	Svájc	1,095	1,802	1,449
4.	Dánia	1,166	1,202	1,184
5.	Németország	1,044	1,093	1,069
6.	Ausztria	0,635	0,885	0,760
7.	Hollandia	0,267	1,200	0,734
8.	Franciaország	0,665	0,188	0,427
9.	Belgium	0,400	0,285	0,342
10.	Norvégia	0,430	-0,261	0,085
11.	Írország	-0,336	0,290	-0,023
12.	Olaszország	-0,356	0,164	-0,096
13.	Spanyolország	-0,459	-0,003	-0,231
14.	Szlovénia	0,032	-0,569	-0,269
15.	Csehország	-0,234	-0,749	-0,491
16.	Magyarország	-0,530	-0,793	-0,662
17.	Portugália	-0,735	-0,610	-0,672
18.	Észtország	-0,704	-0,787	-0,746
19.	Lettország	-1,133	-0,539	-0,836
20.	Görögország	-0,908	-0,793	-0,850
21.	Litvánia	-0,837	-0,880	-0,858
22.	Lengyelország	-0,929	-0,843	-0,886
23.	Szlovákia	-0,949	-0,885	-0,917
24.	Bulgária	-1,031	-0,919	-0,975
25.	Románia	-1,123	-0,929	-1,026

7. TÁBLÁZAT

A tolerancia index standardizált értékei

Sor szám	Ország	Tradicionális/ szekuláris értékek	Túlélés/ önkifejezés értékek	Bevándorlók befogadása	Elégedettség	Tolerancia index
1.	Svédország	1,658	1,770	2,033	0,854	1,579
2.	Dánia	1,102	1,487	0,745	1,069	1,101
3.	Hollandia	0,461	1,286	1,096	1,355	1,049
4.	Norvégia	0,706	1,103	0,642	0,925	0,844
5.	Svájc	0,433	0,843	0,509	0,925	0,678
6.	Spanyolország	-0,511	0,123	1,337	0,854	0,451
7.	Finnország	0,090	0,672	-0,135	1,069	0,424
8.	Németország	1,122	0,061	-0,273	0,496	0,351
9.	Belgium	-0,025	0,489	-0,020	0,782	0,307
10.	Szlovénia	0,689	-0,051	-0,014	0,352	0,244
11.	Ausztria	-0,240	0,844	0,147	-0,006	0,186
12.	Franciaország	0,058	0,350	-0,100	0,138	0,111
13.	Olaszország	-0,764	0,306	0,458	0,138	0,034
14.	Csehország	1,242	-0,021	-1,049	-0,077	0,024
15.	Görögország	-0,123	0,159	-0,083	0,066	0,005
16.	Írország	-2,163	0,722	0,176	0,711	-0,139
17.	Észtország	0,869	-1,325	0,665	-0,937	-0,182
18.	Portugália	-1,948	-0,541	1,297	-0,436	-0,407
19.	Szlovákia	0,098	-0,597	-1,296	-0,794	-0,647
20.	Lettország	0,035	-1,370	-0,813	-0,865	-0,753
21.	Litvánia	0,228	-1,134	-0,945	-1,295	-0,787
22.	Románia	-1,229	-1,721	0,440	-1,009	-0,880
23.	Lengyelország	-1,875	-0,641	-1,727	-0,221	-1,116
24.	Bulgária	0,596	-1,431	-0,888	-2,942	-1,166
25.	Magyarország	-0,508	-1,378	-2,204	-1,152	-1,311

8. TÁBLÁZAT

A 3T index standardizált értékei

Sor-szám	Ország	Tehetség index	Technológia index	Tolerancia index	Összesen (3T index)
1.	Svédország	0,967	1,753	1,579	1,433
2.	Finnország	1,728	1,737	0,424	1,296
3.	Dánia	0,972	1,184	1,101	1,085
4.	Svájc	0,566	1,449	0,678	0,897
5.	Hollandia	0,658	0,734	1,049	0,814
6.	Belgium	1,107	0,342	0,307	0,585
7.	Németország	0,316	1,069	0,351	0,579
8.	Norvégia	0,758	0,085	0,844	0,562
9.	Írország	0,999	-0,023	-0,139	0,279
10.	Ausztria	-0,299	0,760	0,186	0,216
11.	Spanyolország	0,117	-0,231	0,451	0,112
12.	Franciaország	-0,467	0,427	0,111	0,024
13.	Szlovénia	-0,257	-0,269	0,244	-0,094
14.	Észtország	0,571	-0,746	-0,182	-0,119
15.	Görögország	-0,117	-0,850	0,005	-0,321
16.	Olaszország	-1,079	-0,096	0,034	-0,381
17.	Csehország	-0,841	-0,491	0,024	-0,436
18.	Litvánia	0,047	-0,858	-0,787	-0,533
19.	Lettország	-0,407	-0,836	-0,753	-0,666
20.	Portugália	-1,070	-0,672	-0,407	-0,716
21.	Magyarország	-0,379	-0,662	-1,311	-0,784
22.	Szlovákia	-0,920	-0,917	-0,647	-0,828
23.	Lengyelország	-0,709	-0,886	-1,116	-0,904
24.	Bulgária	-0,624	-0,975	-1,166	-0,922
25.	Románia	-1,635	-1,026	-0,880	-1,180

Az ábrákban a kétbetűs rövidítések az alábbi országoknak felelnek meg.

AT	Ausztria	LU	Luxemburg
BE	Belgium	LV	Lettország
BG	Bulgária	MT	Málta
CH	Svájc	NL	Hollandia
CY	Ciprus	NO	Norvégia
CZ	Csehország	PL	Lengyelország
DE	Németország	PT	Portugália
DK	Dánia	RO	Románia
EE	Észtország	SE	Svédország
EL	Görögország	SI	Szlovénia
ES	Spanyolország	SK	Szlovákia
FI	Finnország	TR	Törökország
FR	Franciaország	UK	Egyesült Királyság
HU	Magyarország	US	USA
IE	Írország		
IS	Izland		
IT	Olaszország		
JP	Japán		
LT	Litvánia		

JEGYZETEK

- ¹ Gauche Réformiste Européenne; À Gauche En Europe; DEMOS Magyarország; Fundacion Alternatives; ΙΣΤΑ ΜΕ; Italiani Europer; Policy Network.
- ² Richard Florida: *The Rise of the Creative Class*. Basic Books, New York, 2002.
- ³ Csak néhány ezek közül: Edward L. Glaser: Review of Richard Florida's *The Rise of the Creative Class* The capital of what? *The New York Sun*, 2004. február 19. Terry Nichols Clark: Urban Amenities: Lakes, Opera, and Juice Bars. Do They Drive Development? <http://culturalpolicy.uchicago.edu/workshop/juicebars.html>, 2002. Ann Daly: Richard Florida's High-class Glasses. Grantmakers in the Arts Reader. <http://www.ann Daly.com/articles/florida.html>, 2004. Steven Malanga: The Big City. The Curse of the Creative Class. http://www.city-journal.org/html/14_1_the_curse.html, 2004.
- ⁴ Richard Florida–Irene Tinagli: Europe in the Creative Age. http://www.demos.co.uk/catalogue/creativeeurope_page370.aspx, 2004.
- ⁵ John Howkins: *Az alkotás gazdagít*. HVG Kiadói Rt., Budapest, 2004. 7. oldal.
- ⁶ Lásd erről magyar fordításban is: John Howkins: i.m. 9. oldal.
- ⁷ A kreatív tevékenységekhez kapcsolódó legfontosabb iparágak a reklám, az építészet, a képzőművészet, az iparművészet, a formatervezés, a divat, a film, a zene, az előadóművészet, a könyv- és lapkiadás, a rádió és a televízió, a szoftver, a videojáték, valamint a kutatás-fejlesztés.
- ⁸ Richard Florida: *The Flight of the Creative Class*. Harper Business/Harper Collins, New York, 2005. 28–29. oldal.
- ⁹ Az adatbázis online formában elérhető a <http://laborsta.ilo.org/> címen.
- ¹⁰ Az ISCO-88 (International Standard Classification of Occupation) négy szakmai szintet, valamint a hozzájuk kapcsolódó oktatási követelményeket definiálja. Ebben a formájában elsősorban a szakmai végzettséget veszi alapul, amely természetesen nem feltétlenül utal a szó szoros értelmében vett kreatív

munkavégzésre. A nemzetközi összehasonlító vizsgálatok sajátossága ugyanakkor, hogy szinte minden esetben kompromisszumot kell kötnünk az adatok összehasonlíthatósága, illetve azok mélysége között. Jelen esetben kétség-kívül célravezetőbb lett volna az egyes foglalkozási főcsoportokon belüli alcsoportok kiválasztása, ám ez a jelenleg elérhető adatok alapján nem volt lehetséges.

¹¹ Például Edward L. Glaeser–Albert Saiz: *The Rise of the Skilled City*. National Bureau of Economic Research (NBER) Working Paper series No. 10191, 2003.

¹² Ronald Inglehart–Wayne E. Baker: *Modernization, cultural change and the persistence of traditional values*. In *American Sociological Review*, Vol. 65., 2000. 19–51. oldal, illetve a kutatásról bővebben lehet olvasni a www.worldvaluessurvey.org címen.

¹³ A World Value Survey a University of Michigan által koordinált, a világ hatvan országára, illetve népességének 85%-ára kiterjedő nemzetközi kutatás. Tanulmányunkban az 1999 és 2002 között lezajlott, negyedik hullám adatait használtuk fel. Ezek az adatok kétségtelenül nem tekinthetők a legfrissebbnek, ám ennél újabb, azonos sztemendek alapján készült nemzetközi adatbázis nem állt rendelkezésünkre. Úgy gondoljuk, hogy a társadalmi értékek viszonylag lassan változó folyamatai miatt az eredmények még napjainkban is helytállóak és aktuálisnak tekinthetők. Az adatbázist a

TÁRKI Adatbank bocsátotta rendelkezésünkre.

¹⁴ Magyarország esetében az adatfelvételre 1999 november-decemberében került sor.

¹⁵ Az egyes országokhoz tartozó pontszámokat a tehetség, technológia és tolerancia index értékeinek átlaga képezi. Ezek részletes értékei a függelékben találhatóak meg.

DEMOS MAGYARORSZÁG

1054 Budapest,
Alkotmány u. 16. II/14.

T/F +36 1 332 2411
E demos@demos.hu
W www.demos.hu

ISBN 963 870 571 X

